

K. BENICZKY IRMA

A BAROMFI-UDVAR

A TOLLASOK VILÁGA

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

A baromfi-tenyésztés haszna és jövedelme.

A baromfi-tenyésztés fölötté jövedelmező ága a gazdaságnak, ha észszerűleg és kellő gondal vizsgáljuk, tekintetbe véve a helyi viszonyokat. Mert például nagy városok közelében a baromfi-tenyésztés sokkal jövedelmezőbb, ha hizlalással van összekötve, minthogy a hizlalt baromfinak ára bőven meghozza az arra fordított tőke kamatját. Azt is tekintetbe kell venni, vajjon jövedelmezőbb-e a tojás, mint a baromfi eladása. Ha a tojásnak — mint többnyire majdnem mindenütt — eladása jövedelmező, akkor az legyen fő-célunk, hogy minél több tojást nyerhesünk a baromfitól, mert ez is, úgy mint például a tehenek tej elése, csak a bánásmódtól, ápolástól és etetéstől függ.

De ha azt akarjuk, hogy a tőke, melyet a baromfi képvisel, gazdagon kamatozzék, akkor több gondot kell annak kezelésére fordítani, mint a hogy eddig hazánkban történt és történik. A baromfi — főleg nagyobb gazdaságoknál igen csekély figyelemben és ápolásban részesül, sőt gyakran egészen hiányzik, s így aztán a baromfi-sültek, melyek az uraság asztalára kerülnek, a tojások, melyek minden nagyobb konyhában oly nagy számmal elhasznál-

tatnak, drága pénzért vásároltatnak be, — és a sok különféle hulladék, mely minden gazdaságnál található, a rosta alja, stb. vájjon hová lesz?...

A baromfi-tenyésztés a gazdasszony működéséhez tartozik, s ha kellő gondot és figyelmet fordít annak kezelésére, gazdag pénzforrással bírhat, melynek segítségével sok kellemetlenséget kikerülhet.

Hanem ehhez is ismeretek igényeltetnek, mert ha a baromfit csupán csak a véletlenre, s mi még annál is rosszabb: durva cselédekre bizzuk, akkor bizony a jövedelem is csak olyan „véletlen“ lesz.

A baromfi közt legkevesebb ápolást igényel a récze, de ennek nagybani tenyésztése csak vizek közelében lehetséges, — legyenek azok folyó-, álló-, tiszta vagy piszkos vizek, mindegy, csak víz legyen, melyben különféle vízi rovarok, békák, halak s egyéb mindenféle taláztatik, mi a réczének táplálékul szolgál, — avagy sör-, szesz-, keményítő-, cukor-gyárak közelében, hol malátát, kisajtolt répa-maradékot olcsón lehet kapni, — vagy ha a burgonyának, különféle répáknak csekély ára van, akkor bizonyára jövedelmezőbb azokat korpával vegyítve a baromfival megetetni és ezt eladni. Folyó-vizeknél vagy tavaknál a réczének éppen csak azon időben kell enni adni, ha a víz befagy, máskülönben ő maga keresi eledelét.

A lúd-tenyésztés nagyban szintén bajos dolog olyan helyen, a hol víz nincs, habár csak egy kis patak is; hanem kétségkívül nagyon jövedelmező,

miután a lúdnak minden részét értékesíteni lehet; de ez is több bajjal jár s nagyobb helyet igényel, meg legelőt.

A pulyka-tenyésztés, ámbár sok gonddal és bajjal van összekötte, szintén igen jövedelmező, s miután a pulykának nem kell víz, mint a réczének és lúdnak, sőt inkább száraz hely, árnyék, a míg kicsike, és figyelmes gondozás, tehát ezt bárhol lehet nagyban folytatni.

Legkevesebb igényekkel lép fel a helyiséget illetőleg a mi kedves, hasznos tyúkunk, s ennek tenyésztése akár kicsiben, akár nagyban minden háztartásnak hasznára válik. A tyúk megelégszik szükség esetében még egy szűk ketreczczel is, s meghálálja a rá fordított gondot és költséget ízletes s annyira tápláló tojásaival, melyek nélkülözhetlen cikket képeznek a legnagyobb, úgy mint a legkisebb háztartásban. S ezért is a tyúk legyen az első, melyről tenyésztését és ápolását illetőleg — bővebben szólunk.

A tyúk-udvar.

A tyúk-udvar berendezésénél legelső legyen az ól, mely, ha csak lehetséges, ne deszkából, hanem téglából, vályogból, vagy vertfalból legyen építve, és talaja téglával legyen kirakva, vagy legalább szilárd agyagtalaj legyen benne. Igen előnyös, ha a tyúktól a tehén-istálló falához van építve s onnan egy

rácsozott nyíláson át meleget kap. A nyílás vagy ablak azért legyen rácsozott, — vagyis inkább rosta-szerű sodrony-hálóval ellátva, hogy a tyúkok ne mehessenek a tehén-ólba, sem tolluk vagy más tisztatlanság ne jusson a tehenek takarmánya közé.

Ha különösen e végre nem akarunk ólat építeni, akkor igen czélszerű — ha a marha- és ló-istállók nem nagyon magasak — az istállók feletti padlásnak egy részét tyúk-ólnak elrekeszteni s talaját jó vastagon és simán megtapasztani; ilyen ólban, kivált ha az épület szalma-fedelű, elegendő meleg van télen és hűs marad nyáron is.

A tyúk-ólban ülőhelyek legyenek a tyúkok számára, még pedig lépcsőszerűn felszegezve, mert máskülönbén a tyúkok bemocskolják egymást.

Az ólnak hátsó falán végig alkalmaztatnak a fészkek. Erre legczélszerűbbek vékony deszkából összeszegezett $1\frac{1}{2}$ láb hosszú, 1 láb széles ládák, — magasságuk lehet szintén 1 láb. Ezen ládák száma a tyúkok számához legyen mérve; például 100 tyúknak 10 láda szükséges. A ládák fenekére legalább 5 ujjnyi vastagon hamut vagy száraz homokot hintünk (a tyúktetű szaporodásának meggátlására), arra szalmát teszünk, s végre hosszú, puha szénából csináljuk a fészket. Az így elkészített fészkeket, mint mondtuk, az ólnak hátsó falánál sorba állítjuk és pedig úgy, hogy a keskenyebb oldala a falnál legyen; minden két fészek közé egy 2 láb magas deszka-darab illesztetik, és ezek tetejére egy szál jó

széles deszka tétetik, mely a fészkek fedelét képezi. Az ilyen fészkeket a tyúkok fölötté kedvelik, és sokkal czélszerűbbek a fonott kosaraknál, mert a különféle, a baromfit nyáron annyira gyötrő élösdik nem tartózkodhatnak annyira benne, kivált ha a ládákat, a deszkákat, az ülő-léczeket minden tavasszal bármilyen színű, olcsó, híg festékkal, mely lenmagolaj- és terpentinolajjal készítettett, bemázoljuk, és az ólat tisztán tartjuk, a falat tavaszkor és őszkor kimeszeltetjük, s az arra szolgáló mészbe kék gálicz-oldatot keverünk. (Ezt következőleg kell készíteni: egy negyedfont kék gáliczot forró vízbe teszünk, s addig hagyjuk a tűzön, míg egészen elolvadt, s aztán jól elkeverjük a már elkészített mészszel, mely ez által kellemes, világos kék színt is kap. A kék gálicz igen jó szer nem csak a tyúkólban tenyésző undok élösdik, de a poloska és sváb-bogár kiirtására is.)

Az ólat, kivált nyáron, minden héten legalább kétszer ki kell söpörni, s hogy azt könnyebben lehessen tenni, minden reggel földdel kell a trágyát behinteni. A hol kert van, ezen földdel kevert trágyát a tyúkólból külön kell rakni s néha szalmával meghinteni, néha pedig hamuval, és gyakran vízzel, — különösen pedig a mosásról maradt szappan-lével megöntözni. Az így elkészített tyúktrágya kitűnő, kivált ugorkára és virág-ágyakra.

A tyúk-ólnak télen-nyáron szelelő-nyílása legyen; télen elegendő egy darab cső, mely a fedelen

kivezet, mint a kémény, s kalappal van ellátva, hogy eső és hó be ne essék rajta; nyáron pedig a téli ajtót le kell venni s helyette léczből készült rácsgajtót feltenni, hogy a levegő szabadon keresztüljárhassa az ólat.

A hol a tyúkok szabadon járhatnak, ott természetesen nem szükséges különösen elkerített udvar, legfeljebb egy kis darabot kell elkeríteni a piczi csibék számára, hol az első napokban anyjukkal együtt lehetnek; hanem arra legyen gondunk, hogy egypár zöld bokor vagy fa legyen benne, mely árnyat ad, úgy mint egy kis fedett hely, hova az eső és szél elől menekülhetnek.

Ha pedig a tyúkok nem járhatnak szabadon, akkor a tyúk-udvart alul deszkával s annak tetején vékony léczkerítéssel kell ellátni; a léczek felül hegyesre legyenek faragva, hogy a tyúkok rá ne repülhessenek. Az ilyen elkerített tyúk-udvar-lyceummal, akáczzal, bodzabokrokkal és eperfákkal legyen beültetve, mert a tyúkok mindezeknek leveleit és gyümölcsét szeretik, s nyáron szükségek van hűs árnyéokra. Nagy hőségben igen czélszerű a tyúk-udvart hideg vízzel felöntözni, s itt-ott egykissé felásni a földet, hogy a tyúkok a hús, nedves földben heverhessenek. Hamut is kell egy helyre a tyúk-udvarban lerakni, hogy a tyúkok abban fürödhessenek, mi által az élősdie rovaroktól megszabadulnak.

A víz-edény soha se legyen új fából, mert az árt a tyúkoknak; legczélszerűbbek a vas-

edények; e célra nagyon jól lehet felhasználni a konyhában már nem használható vas és bádóg kaszerolokat, melyekről aporczellán és cízín már lekopott, s ha olyan nincs, akkor lapos cseréptálak is igen alkalmasak. Hogy a tyúkok azokat fel ne fordítsák, mindegyikbe egy darab bármilyen ócska vasat teszünk, minél rozsdásabb, annál jobb, mert ez igen jót tesz a tyúkoknak. Miután a tyúk-ól és udvar így be van rendezve és elkészítve, lássunk annak megnépesítése után.

A tyúk-tenyésztés.

A tyúkfaj megválasztását illetőleg a tyúk-tenyésztés célja határoz, — először is: a haszon kedvéért, vagy csupán kedvtelésből akar-e valaki tyúkokat tenyészteni?... Vegyük először tekintetbe a haszon és jövedelem végett megállapítandó tyúk-tenyésztést.

E végre legfontosabb a kakasok megszerzése. A tenyész-kakas ne legyen öregebb egy-évesnél, magas, de erős, vastag, szép sima sarkantyúval ellátott lábai, fényes, hibátlan tollazata, széles melle, egyenes, büszke tartása, vastag, rövid csőre, kicsi, koronászerű taréja, hosszú, széles szakáll, mely mint a taréj és szeme környéke, élénk piros és hibátlan legyen. A ki nagy tyúkokat akar nevelni, az válaszszon tenyész-kakasnak a fent leírt tulajdonságokkal bíró fekete spanyol-, brabant-, elefánt-, hou-

dán-, erévé-, coeure-, la fléche-, vagy fekete kochinchina-kakast. Ha pedig jobban kedveli a világos színű tyúkokat, akkor válaszszon brahma-putra-, vagy fehér kocbinchina-, vagy ha bóbitást akar, fehér- vagy ezüst-brabant kakast. A ki pedig éppen csak közönséges tyúkokat akar tartani, annak azt javaslom, vegyen tenyész-kakasnak fél-kochinchinát vagy brahma-putrát, de mindig ügyeljen a tenyész-kakas választásánál a fenn leírt tulajdonokra.

Egy kakas mellé válaszszon azután 12 — 14 tyúkot. A jó tenyész-tyúk szép, tömött tollazattal, inkább vastag mint vékony fejjel, élénk piros korona- vagy dupla taréjjal s ne fölötte hosszú, de inkább széles, vastag farkkal bírjon; a színe egészen a tetszéstől függ. Legczélszerűbb azonban, ha a fennnevezett tyúkfajok valamelyikétől származó tojásokat szerzünk és kikeltetjük, s aztán a csibéket felnevelve, kiválaszthatjuk a legerősebb és legszebb példányokat tenyész-kakasoknak és tyúkoknak.

Ha valaki még éppen csak hozzáfog a tyúktenyésztéshez, sokkal czélszerűbben cselekszik, ha a tenyész-tyúkokat ősszel szerzi be, mert ha czélszerűn eteti és ápolja, a fiatal tyúkok már januárban kezdenek tojni, s ha meleg óljuk van, február végével már kis csibéi lesznek. A tenyésztésre pedig mindig csak a márcziusi és áprilisi csibéket kell meghagyni, mert ezek lesznek a legtökéletesebben kifejlettek, a legszebbek és legnagyobbak, s a jérézék már szeptemberben tojnak.

A korai csibék közül már augusztusban kiválaszthatjuk a tenyésztésre való kakasokat és jérczékét, s ha lehetséges, a fiatal kakasokat most már külön kellene tartani, a hizlalásra szánt jérczékét pedig, kivált ha korai keltésből valók, szintén ki kell választani s a kakasoktól elkülöníteni. A márcziusi jérczék szeptemberben és októberben tojnak, s ezen tojásokat igen könnyen lehet eltartani egész tavaszig (tudniillik az olyan tyúkoktól valókat, melyek a kakasoktól elkülönítettek, mert csakis terméketlen vagy meddő tojást lehet hosszú ideig jó állapotban eltartani, a termékenyített magában hordozza a romlás csiráját.)

Ha a tyúkok zárt helyen tartatnak s nem kereshetik saját ízlésök és kedvök szerint táplálékukat, akkor az eledelt gyakran kell változtatni, főleg télen.

Árpa, tiszta búza, és télen néha — például minden héten kétszer — kukoricza, a legczélszerűbb táplálék; zab nem annyira, mert a begyüket szúrja. Néha egypár marokkal kendermagot, kölest, rostaaljat kell nekik dobni. A száraz eledel mellett adjunk a tyúkoknak főtt burgonyát, mely korpával összevegyítettet, de a korpát előbb le kell forrázni; ha e közzé egypár marokkal kukoriczalisztet, zab- vagy árpa-darát keverünk, annál jobb; hanem a korpa közé főtt burgundiát, sárga répát is lehet keverni.

Hanem mindezek nem pótolhatják az állati- vagy hús-tápot, melyet a tyúkok télen nélkülöznek, s ez is egyik oka annak, hogy télen nem tojnak.

Ezért ezt mesterségesen kell pótolnunk különféle húshulladékkal, főtt paczallal, tüdővel; a hol mérszáros van, ott igen olcsón lehet különféle húshulladékot kapni. A marha-vért azonban nem kell a baromfinak nyersen adni, hanem megfőzni és a forralt korpával összekeverni. A korpa azonban ne legyen annyira vizes és híg, hogy a tyúkok csőrére ragadjon, — csak annyira, hogy összeálljon s könnyen ehessék. Néha ezen nedves eledel közé egy pár csipet gyalogfenyő-magot (megtörve) kell keverni, néha kevés sót, zsályát, levendulát, majoránát; ezeket nyáron zöldjében, télen pedig szárítva kell az eledel közé keverni.

Tavaszzal és nyáron fölötte egészséges a tyúkoknak: főtt, savanyú káposzta; ha ezt rendszeren kapják a csibék és tyúkok, és mindig elegendő friss ivóvizük van, akkor mentek lesznek a píptől, melynek különben évenként annyian esnek áldozatul. A tyúkoknak való káposztát azon levelekből lehet bevágni, melyeket a káposzta-fejekről letisztítanak, s jól megsózva, borssal és kömény-maggal hordóba kell taposni. A tyúkok nagyon kedvelik a savanyú káposztát; legcélszerűbb azt megfőzni s vizével korpát forrázni, és a káposztát a közé keverni.

Tavaszkor, midőn már a föld nem fagyos, féreggödrt kell a baromfi számára készíteni. E végre tetszés szerinti nagyságú — a tyúkok számához mérve — vagy 3 láb mély gödrt ásnak s fenekét téglával kirakják, vagy annak hiányában deszkával is. Aztán egy 4 ujjnyi réteg szecsát tesznek bele,

arra egy vékony réteg szalma-nélküli lótrágyát terítnek, aztán egy réteg könnyű kerti földet, s erre marhavért, melyre aztán megint földet, trágyát és száraz faleveleket vagy szecsát tesznek. A gödör ne legyen egészen tele s felül deszkával takartassék be, hogy az eső ne essék bele. A vér nemsokára rothadásnak indul s számtalan fehér kukaczképződik benne. Meleg időben rendszeren tíz nap már kész a kukaczeledel. Ezen keverékből mindennap egypár lapáttal kell a tyúkoknak vetni, — de túlságos sokat ne, mert ha nagyon sok állati (húsféle) eledelt kapnak, a tojás könnyebben és hamarabb elromlik. Midőn a gödröt megkezdik, akkor a másikat meg kell tölteni a fentebb leírt módon, hogy mindig elegendő kukaczkészletben.

Télen a főtt és forrázott eledelt langyosan kell a tyúkoknak adni; nedves, lucskos időben jó és hasznos — mint már említők — szárított zsályát, majorránnát, fodorméntát, levendulát, s a hol lehet, őszszel és télen vadberkenyefa-bogyót a tyúkoknak adni, — ez kipróbált óvszer a tyúkvész ellen. A frissen berkenyefa-bogyót úgy kell felfüggeszteni, hogy a tyúkok csipkedhessenek belőle; a szárítottat meleg vízbe kell áztatni s úgy a tyúkoknak adni. Nedves időben, kivált télen, inkább száraz eledelt kell a tyúkoknak adni, sem mint forraltat.

A vizet télen mindig langyosan kell az ivó-edényekbe adni, s ügyelni kell rá, hogy a tyúkok ne szomjazzanak a víz megfagyása miatt. Az ivó-edényt

nagyon tisztán kell tartani, mert a romlott víz az oly gyakran előforduló baromfi-vész okainak egyike, — a szellőzetlen, ronda, rősz ólak pedig a második, s a czélszerűtlen élelmezés a harmadik oka.

Midőn a tyúkok tojni kezdenek, minden fészekbe egy gypsz- vagy fehérre festett fa-tojást kell tenni, s arra kell ügyelni, hogy a tyúk az első tojását el ne tojj a valahol, hanem a rendes fészekbe menjen, — mert ha az első tojást más helyre tojta, akkor mindig rendetlenül fog tojni s elveszti, széthordja tojásait. Este a tojásokat ki kell szedni a fészkekből, mert ha a tyúkok, midőn tojnak, sokszor ülnek rajtok, könnyen elromlik a tojás. Mikor a tojásokat behozzuk az ólból, mindjárt különválasztjuk a kelteni valót az elhasználni vagy eladni valóktól. E végre pedig igen czélszerű, ha mérleg van kéznél. A tenyésztésre való tojásoknak csakis a legnagyobbakat és legnehezebbeket választjuk ki. Eddig a dorking-tyúkoktól nyerték a legnehezebb tojásokat — $4\frac{1}{4}$ lat; — azon tojás, mely könnyebb 3% latnál, nem alkalmas a keltésre, mert alkatrészeinek vegyülete és menyisége nem tökéletes, — s igen természetes, hogy a tökéletlen tojásból nem kelhet tökéletes, életképes csibe.

Ha a tyúkoknak jó, meleg óljuk van s télenyáron rendes és czélszerű eledelt kapnak, akkor egy jó, egészséges tyúk 100, sőt 120 tojást tojik egy éven át, ha nem hagyjuk kelteni és a csibéket vezetni.

A tyúk-udvarban legyen apró kavics, meszes

vakolat, kovand, mert ha a tyúkok ezeket nélkülözik, héjatlan tojásokat — és sokkal kevesebbet tojnak.

Ha a tyúkok bekerített udvarban tartatnak, akkor nyáron át zöld eledelt kell nekik adni: salátát, fiatal luczernát, füvet, disznóparéjt; fölötte szeretik az angol-füvet is, a míg fiatal, s igen czélszerű mindjárt tavaszkor egy darab földet azzal bevetni, mert ez igen gyorsan megnő, ha levágatik; a káposzta- és kaleráb-harasztot is megeszik. Márcziustól kezdve a forrázott eledel közé néha apróra vagdalt vörös- és fokhagymát kell vegyíteni, csalánmagot, kendermagot kell nekik adni egész novemberig. A fő-eledel azonban mindig rostaalja, árpa, és néha legalább egypár marokkal tiszta búza legyen, különösen pedig akkor, ha a tojást keltésre akarjuk használni. Ha a tyúkoknak rozs-búzát adunk, azt meg kell főzni vagy legalább meleg vízbe áztatni 24 órára, mert különben árt nekik s nem is igen eszik.

Ha azt akarjuk, hogy a tyúkok sokat tojjanak, például azon időben, mikor a tojásnak legnagyobb ára van, akkor adjunk nekik pirított zabot enni, s a forrázott étel közé keverjünk néha egy kanál zsírt, fagygyút, vagy bármi más zsiradékot, húshulladékot, paczalt, ételmaradékot.

A legnehezebb (4½ lat) tojásokat a következő táplálás mellett nyerhetjük tyúkjainktól. Lenmag-pelyvát jól meg kell szárítani (kenyér után a kemenczében), aztán megtörni, kevésbé sós vízzel leforrázni és egyenlő mennyiségű tiszta-búza-korpával és makk-

liszttel jól összegyúrni, s kihűltén, télen pedig langyosan a tyúkoknak adni.

Mikor a tyúk keltési ideje megérkezik, akkor ülve marad a fészekben, kőtől, haragszik, ha más tyúk közeledik hozzá, hasán kihull a toll, s melle igen meleg és vörös lesz. Ekkor be kell takarni a fészket, de csak úgy, hogy a tyúk kijöhet, ha akar. Ha a kotló éjjelre is a fészekben marad, akkor bátran meg lehet őt ültetni, miután két éjjel a fészekben ült.

E végre egy, a többi tojó-fészekhez hasonló nagyságú ládába szintén hamut teszünk, arra szárított petrezselem zöldjét, diófa-levelet (az élödsi rovarok szaporodásának meggátlása végett), s aztán jó fészket csinálunk puha szénából, melybe a gondosan kiválasztott tojást rakjuk. Ha több kakast akarunk keltetni, akkor a hosszás, hegyes tojásokat válogassuk ki, — ha inkább jércéket, akkor a gömbölyű, tompa végűeket, mert a hegyes tojásból rendszeren kakas, a gömbölyűből pedig jércze kel ki.

A keltésre való tojásokat hűs, de nem hideg, száraz helyen kell tartani, s legfeljebb 30 napos legyen; ha régibb, akkor már kétes, kikél-e, vagy nem.

Ha pedig a keltésre való tojást vennünk kell, akkor vizsgáljuk meg azokat jól, tudnillik sötét helyen égő gyertya elé kell tartani, — a fris tojásnak héján nem veszünk észre semmiféle világosabb foltokat, s a tojásnak végein nincs üres hely, de ha a tojás 30 napnál öregebb, akkor a végén ürt és héján

sok, nagyobb-kisebb, világosabb folt vehető észre. Az ilyenek többé nem alkalmasak a keltésre.

Legczélszerűbbek a keltésre azon tojások, melyeket a második évben lévő tyúkok tojtak; a tenyészkakas se legyen fiatalabb egyévesnél, mert csakis tökéletesen kifejlett, kinőtt állatoktól várhatunk tökéletes fiakat. Ha erre mindig gondosan ügyelünk, akkor tyúkjaink, vagy bármi más háziállataink soha el nem korcsosulnak, el nem fajzanak.

De térjünk vissza a kotláshoz. Az elkészített fészekbe tehát annyi tojást teszünk, a mennyit a tyúk jól betakarni képes; páros vagy páratlan-e a szám, ez egészen mindegy. Egy közönséges kis tyúknak 15, egy nagyobb fajtájúnak 18—23 tojást lehet adni. A kotlót este, midőn már sötét van, szépen kiveszszük az üres fészekből s a tojásra ültetjük. A költő-fészket azonnal oda kell tenni, a hol az egész idő alatt maradni fog; a hely, hol a kotlók ülnek, csendes, száraz és mérsékelt meleg legyen. A fészket az első napokban — főleg ha a kotló nem kezes — rostával, vagy kosárral kell letakarni, de úgy, hogy az ülő-tyúknak sem fejét, sem hátát ne érintse, sem farkát félre ne nyomja.

A kotlót mindennap ki kell bocsátani, hadd szellőzze ki tollait s hadd fürödjék hamuban. A kotló legjobban tudja, mikor szükséges a fészekről lemennie, azért egészen fölösleges dolog, sőt igen czélszerűtlen is őt a fészekről levenni. Mikor a tyúk

leszáll a fészekről, azonnal ki kell őt bocsátani, mielőtt enni-inni adunk neki; akkor nem marad tovább künn, csak épen a meddig szükséges. Hűs időben a tyúk távolléte alatt melegített ruhával, vagy egy arra készített kis toll-párnával kell a fészket betakarni. Esőben, hóban természetesen nem hagyjuk a kotlót járni, mert vizes lesz és a tojások meghűlnek, midőn rájuk ül. A kotlónak tiszta-búzá, kukoriczát, néha kenyeret, egy kis túró, egypár falat húst adunk enni; az ivó-vize mindig friss legyen; ha künn nem talál zöldet, akkor adjunk neki salátát, vagy a milyen zöldet épen olyankor kaphatunk, mikor meleg van, adjunk a kotlónak is gyakran főtt káposztát, ezáltal megmentjük őt a píptől.

Midőn a kotló 7 napig ült a tojáson, akkor a hetedik nap estéjén oda megyünk égő gyertyával s megvizsgáljuk a tojásokat, vajjon kotlósak, vagy termők-e? E végre szépen kiszedjük a tojásokat a tyúk alól s óvatosan melegített ruhára rakjuk, aztán a tojást, a hegyesebb végével lefelé, s a bal kézzel árnyat csinálva fölötte, egymásután az égő gyertya elé tartjuk. A terményített tojásban ekkor már egészen kivehetni a csirke-ébrényt. Feje és azon a szem legjobban van kifejlődve, s az egész tojásban szétágaznak a piros erek. Ha ilyen tojást eltörnénk, az ébrény szívének lüktetését is láthatnók. A terméketlen tojás ellenben egészen tiszta, abban semmi változást sem lehet észrevenni. A terményített tojásokat azonnal visszateszszük a tyúk alá, az ürese-

két pedig elhasználjuk a konyhában, mert ezek — épen azért, mert terméketlenek — egészen jók.

Ha a tyúk rendszeren ül s a tojások nem hültek meg, akkor a kis csibék a 21-dik napon kelnek ki. Ha a még egész tojást fülünkhöz tartjuk, — egyenlő, ütenyszerű kopogást hallunk. A kis csibe addig kopogtatja, addig ütögeti kis csőrével börtönének falát, míg az megreped, s akkor megint folytatja munkáját, míg a tojáshéj körös-körül meg nem repedezik, aztán addig fesseleg, mozog a kis fogoly, míg börtönét szét nem fészíti.

Mikor a csibék kelnek, akkor igen gyakran utána kell nézni, az üres tojáshéjakat kiszedni, a még vizes csibécskéket úgy elhelyezni, hogy a tojások közé ne szoruljanak; e végre legjobb a csibéket előre, az anyja begye alá, a tojásokat pedig hátrább hasa alá helyezni. Némelyek a kikelt csibét elveszik az anyjától s toll közé teszik szakajtóba, vagy kasba, hanem ez nagyon természetellenes és czélszerűtlen eljárás, mert a kis csibének igen nagy szüksége van anyja melegére, melyet a toll nem pótolhat. Én azt nem tettem soha, s igen gyakran sikerült nekem a csibéket úgy felnevelni, hogy egy sem veszett el az egész keltésből.

Ha a tyúkot jól ápoltuk és czélszerűen ettük, a míg a tojáson ült, akkor nem árt neki, ha kétszer költ egymás után. De akkor úgy kell intézkedni, hogy két tyúkot egyszerre, ugyanazon nap megültetünk; mikor a csibék már kezdik magukat

kivágni, akkor azon tyúk alá, melynek a csibéket akarjuk adni, a már kivágott tojást teszszük, s helyette az egészeket, adjuk a másiknak, melyet újból akarunk megültetni; s ez alatt ne hagyjuk a csibéket kikelni, mert ha egyszer látja és hallja őket, akkor már többé nem ül. Mikor már valamennyi csibés tojást kiszedtünk alóla, akkor tegyünk alá egy pár friss tojást, a csibés tyúkot pedig vigyük el onnan, hogy ne hallja azokat csipogni. Az így rászedett tyúkot pedig hagyjuk békével 24 óráig ülni; mikor lejön, adjunk neki borba mártott kenyeret, s ha látjuk, hogy csendesen megmaradt a fészekben ülve, este tiszta, friss fészekbe teszszük őt az új tojásra.

A kikelt csibéket 24 óráig a fészekben kell hagyni az anyjukkal, addig nincs szükségük eledelre, csak anyjukat kell jól tartani étel-itallal, de kivált ha sok csibe van alatta, a fészek ne legyen mély, szűk, hanem tágas és lapos, mert különben agyonnyomja a gyenge csibéket.

Ha még hűs idő van, mikor a csibék kikeltek, meleg helyen kell őket tartani legalább 14 napig; az első napokban adunk nekik keményre főtt tojást, apróra vágva, — főtt marha-szívet, reszelve, vagy apróra vagdalva, — túrót, kenyeret és köleskását nyersen, azon leghamarább és legkönnyebben tanulnak szemet enni; az öreg tyúknak pedig most is kell kukoriczát, árpát, húst, ételmaradékokat adni, mert minél jobban tartjuk, annál előbb fog ismét

tojni s annál jobban viseli gondját csibéinek. Ez ellen bizonyára sok tapasztalt gazdaszony szót fog emelni, de azért mégis igaz, s azonnal indokolom is állításomat.

Ha a csibés tyúknak nem adnak elegendőn enni, akkor mindenesetre többet jár csibéivel egy helyről a másikra, kapar, futkos, s miután éhen van és legfőbb gondját arra fordítja, hogy valami eledelt találjon, így nem figyelhet arra, vajjon csibéi nem ülnének-e inkább szárnyai alatt; minden fiatal, fejlődő teremtésnek több alvásra és pihenésre van szüksége, mint a már kifejtettek, érettek, s így a kis csibék is többször napjában alusznak és pihennek anyjuk szárnyai alatt, mi egészségökre szolgál és fejlődésüket előmozdítja; de a kiéhezett tyúknak nincs kedve pihenni, hanem eledel után futkos s a szegény kis csibék hasztalanul vágynak pihenni, aludni, — csipognak, kifáradnak, ha hűs idő van fáznak, s végre a kotlónak igazságtalan koplaltatásával azt nyerjük, hogy az ily módon elcsigázott, elkedvetlenedett csibéknek fele is elvész, odalesz, s a tyúk két-három hónapig nem tojik, s akkor is keveset, ha valahára elkezdí'.

A jól táplált kotló rendszeren kezd tojni, midőn csibéi 6 hetesek, de azért — ha jó fajtából való, a melyet magunk neveltünk már több éven át, — nem hagyja el csibéit, s valóban kedves látvány, midőn a kotló a fészekben ül s a csibék körülötte várnak, míg anyjuk megtojik. Az én saját nevelésű

tyúkjaim rendszeren háromszor, de sőt négyszer is keltettek egy évben. Hogy és miként hoztam létre ezen tyúkfajt, arról majd későbbben szólunk.

A csibéket az első 14 napban óvni kell a hidegtől és nedvességtől; ha téli idő van, akkor inkább száraz, mint nedves eledellel kell őket tartani, néha pedig főt savanyú káposztát kell nekik adni, mert ez, mint már említők, a píp elleni óvszerek legjobbika. A csibék is kapjanak zöld eledelt, — ha nem legelhetnek, s a kukacz-eledelről sem kell megfélekedezni. Ivó-vizük mindig tiszta legyen, s kivált nyáron sokszor friset kell az edénybe önteni; nagy hőségben az ivóvíz közé egy kevés eczetet kell keverni, — ez igen hasznos a baromfinak egyáltalában.

Ha a csibék a kotlókkal együtt nem lehetnek a többi baromfitól elkülönözve, szükséges, hogy a baromfi-udvarban egy kis helyet vékony karókkal elkerítessünk; a karók olyan ritkán legyenek egymástól a földre beverve, hogy a hézagokon a kisebb csibék ki- és bejárhatnak, s ezen kerítésen belül adunk nekik enni; az ivó-vízbe lapos követ kell tenni, hogy az edényt fel ne boríthassák, vagy bele ne túladjanak.

Ha a tyúk-tenyésztést nagyban viszi valaki, és a hizlalt baromfit jó áron eladhatja, akkor két külön, elkerített udvara legyen, mindegyik állal el látva, melynek azonban nem kell épen valami különösnek lennie, csakhogy a tyúkok és csibék száraz

helyen lehessenek esős időben, és elegendő ülőhelyük legyen.

Ezen udvarok egyikébe záratnak a hizlálásra szánt jérczék, a másikba a kakasok, aztán először főtt árpával, és később főtt kukoriczával etetik azokat, végre pedig 8 — 10 napig tejjel leforrázott kukoricza-darából és egy kis tisztabúza-lisztből csinált csíkkal tömik; a töménél minden ilyen csíkot meleg tejbe kell mártani, melybe egy kanálnyi zsír van keverve. A hízókat főtt árpával és kukoriczával 10—12 napig etetik, a csíkkal pedig 8 —10 napig tömik, s így az egész hizlálás ideje csak húsz nap.

Az ily módon hizlalt tyúkokat és kakasokat poulard-nak (pulard) nevezik s az egész titok épen csak abból áll, hogy a jérczék és kakasok külön választassanak, mielőtt párosodni kezdenek; Franciaországban, hol a legfinomabb poulard-sülteket eszik, egészen felhagytak már a kakasok herélésével, miután az egészen fölösleges kegyetlenség és kínzás, — a kinek baromfiai vannak, igen könnyen meggyőződhetik róla, hogy a föntebb leírt módon hizlalt fiatal (egyéves is lehet) kakasok, vagy jérczék semmivel sem rosszabbak, mint az oly drágán fizetett poulardok, melyek a „Delicatesse-kereskedésekben“ kaphatók. Öreg tyúkokat is lehet ily módon hizlalni, melyek már nem valók tenyésztésre, mert ha már egyszer 4 éves a tyúk és 5 éves a kakas, akkor többé nem való tenyésztésre; a tyúkokat rendszeren csak három évig kellene tartani, mert

a fiatal tyúkok többet tojnak, az öregebbek pedig alkalmasabbak a csibe-kiköltésre.

A csibék kiköltésére azonban nagyon jól lehet használni a pulykát is; ezen türelmes állatot bármikor (a pázás és tojás idejét kivéve) rá lehet venni, hogy költsön, — s így hát mindig lehet a baromfi-tenyésznek gyenge csibéje az eladásra, már pedig ezek, mint tudjuk, legdrágábbak akkor, mikor legkevesebb van, mert az emberek sajátos természeteknél fogva, mely mindig az után vágyik, a mi nincs, leginkább olyankor vágnak rántott-csirkére is, mikor olyant aligha kaphatnak.

Ha tehát a rendes időn kívül pulykával akarunk csibét kiköltetni, például novemberben, decemberben, akkor az erre kiválasztott pulykát vagy két hétig jobban kell tartani a többinél, s aztán egy este betesszük őt az olyan módon elkészített sötét (de nem levegő-nélküli) fészekbe, hogy ki ne mehessen belőle, sem föl ne állhasson; a fészekbe tojáshoz hasonló fehérés kavicsot, kifűjt és homokkal megtöltött tojást, vagy fából faragott s fehérre festett tojásokat helyezünk. Midőn reggel felébred, ugyan nagyon csodálkozik, boszankodik, hányja-veti az ál-tojásokat s kísérleteket tesz a megszabadulásra; ekkor kivesszük, jól megetetjük, megitatjuk, s megint visszahelyezzük; egy idő múlva elcsendesül és türelmesen ül. Este adunk neki borba mártott kenyeret, s reggelre már nem hánykolódik, nem boszankodik; ekkor ismét megetetjük, megitatjuk s

egypár falat boros kenyeret nyeletünk le vele, s most már kissé mámoros fővel, egész csendesen ül; este készítünk egy tiszta fészket (épen úgy, mint a tyúkoknak), beleteszünk 25—28 tojást, ismét boros kenyeret adunk a pulykának és a tojásra ültetjük, s ezentúl egész csendesen és rendesen ül, a míg a csibék ki nem kelnek, s aztán igen jó, gondos anyja leend ráerőszakolt kis mostoha-gyermekeinek. Franciaországban, hol a baromfi-tenyésztés igen magas fokon áll, rendesen pulykát használnak a csibék kiköltésére.

A tyúkok legközönségesebben előforduló betegségei a következők:

A píp, melynek oka a nyelv-mirigyek bedugulása és a nyelv hegyének megkeményedése. Ha már nagyon kifejlődött ezen baj, akkor a tyúk sajátságos sípoló hangot hallat, félre vonul, csendesen ül, vagy áll, fölborzait tollal, nem eszik, s egypár nap múlva megdöglik. Ezen betegség oka leginkább tiszta ivó-víz hiánya, de részint az is, ha a víz-edények friss fából vannak készítve, — részint meleg, forrázott eledel, főleg burgonya, vagy meghűlés rősz, nedves időben, ha a szárnyasoknak száraz, meleg menhelyök nincsen. A mint ezen bajt észreveszszük, akkor már nem segíthetünk rajta másként, csak a píp, azaz a nyelv megkeményedett bőrének levétele által; hanem gyakorlott és ügyes kéz kell erre, mert különben nagyon elcsigázza a tyúkokat s leszakítja nyelve hegyét is. A kemény bőrt a nyelv-

nek alsó oldalán hegyes tüvel lehet felemelni és aztán óvatosan lehúzni; ha ügyesen és helyesen levettetett, akkor a nyelv igen keveset vérzik; a műtét után először hideg vízzel kell a tyúk száját kimosni, és pedig úgy, hogy egy egyén a száját nyitva tartja (fejfelé) s a másik vizet önt a nyelvére, — aztán pedig sós boreczzettel kell megmosni, lenmagolajjal jól bekenni, s a tyúknak egy darabka vaját, vagy szalonnát beadni; azután csendes helyen kell hagyni, s vizet és valami puha eledelt kell elébe tenni.

Ezen baj elleni óvszerek a következők:

Tiszta, száraz ól és tiszta ivóvíz vas-, vagy pléh, vagy cserép-edényben, melybe egy maroknyi vasport (minden kovácsnál található) teszünk.

Savanyított káposzta, melyet főtten gyakran adunk a tyúkoknak és csibéknek; ennek hiányában eczetet keverünk az ivó-vizükbe nyáron, télen pedig erős köménymag-forralékot. Néha pedig egy-egy csipet „antimonium crudum“ kevertetik a forralt eledel közé, úgy mint fekete bors is.

Hasmenést akkor kapnak a tyúkok, ha hűs, nedves időben csupa vizes eledelt esznek, vagy ha sok bodza-bogyót ehetnek. Ez rendszeren megszűnik, ha száraz eledelt kapnak, és pedig leginkább árpát, kukoriczát és kölest meg kendermagot, s az ivóvízbe rozsdás vasat kell tenni.

Szorulásban is szenvednek a tyúkok, ha nyáron szomjaznak és hevítő, száraz eledelt kap-

nak. Az ellen legjobban használ, ha nedves eledelt adunk nekik, sok zöldet, és ha az nem lenne elég, minden tyúknak egy fél kávéskanálnyi ricinus-olajat kell beadni.

Száraz betegségnek nevezik azon bajt, melynek oka a farcsont fölötti mirigynek bedugulása és ennek következtében támadt lobja. A tyúk szomorú, keveset eszik, tollazata borzas és fénytelen lesz, többnyire ül és alszik, és igen hirtelen megsoványkodik. Ilyenkor a tyúkot meg kell vizsgálni, s ha a farkafeletti (úgynevezett püspökfalaton) mirigy, mely olajszerű folyadékot választ el, vörös és hegye kemény, sárga, akkor azt éles kis késhegyével ki kell nyitni, kissé kinyomni és aztán irósvajjal, vagy táblaolajjal megkenni; ezt egypár napig ismételni kell, s a beteg tyúknak jobb, zsíros eledelt kell adni; így rövid idő múlva ismét felüdül s egészséges lesz.

Aggyszélhűdés. Jól táplált tyúkoknál ez is előfordul néha. Az illető tyúk, vagy kakas néha tántorog, mintha szédülne, taréja sötét vörös, sőt később szinte fekete lesz, s egyszerre csak felfordul, egy párszor csattogtatja szárnyait — s vége van. Ezen baj kikerülhető, ha a tyúkoknak gyakran adunk zöld eledelt és néha fokhagymát vajjal, vagy zsírral adunk be nekik.

Fej daganatot nedves, dohos eledeltől kapnak a tyúkok; ez rendesen magától elmúlik, ha az eledelt megváltoztatjuk s fokhagymát és zsiradékot adunk nekik.

Fekélyt is kapnak néha a tyúkok a fejükön, lábukon, vagy a testnek valamely helyén; ez kemény, hideg daganat, mely magától nem fakad fel, a bennlévő geny megkeményedik, vagy belül tovább szivárog és emésztí az illető testrésznek lágy alkatrészeit. Az ilyen fekélyt fel kell vágni éles késsel, a kemény genyedséget ki kell venni s a sebet langyos vízzel kimosni, megtörülni és lenmag-olajjal többször napjában megkenni, ha lehetséges, be is kell kötni s néhány nap múlva begyógyul.

Köszvényben is szenvednek néha a tyúkok, ha tisztátlan és hideg ólban hálnak s nappal is hóban, esőben kün vannak a nélkül, hogy valami száraz helyre menekülhetnének. Ha a betegség okait eltávolítjuk s a beteg lábakat gyakran kámfor-spirituszsal megdörzsöljük, nemsokára elmúlik a baj is.

A baromfiak közt a tyúkok szenvednek legtöbbet az élősdi rovaroktól, különösen nagy hőségben nyáron, és ha az ól nem tiszta; az ilyen élősdi anynyira elcsigázzák a tyúkokat és csibéket, hogy végre el kell veszniök. Ezel közül legveszedelmesebb az úgynevezett kullancs.

Ez lapos, kemény, elejéntén alig látható fekete állat, mely leginkább a tyúknak szárnyai alatt és oldalain annyira beleveszi magát a bőrbe, hogy lehetetlen őt leszakítani; idővel annyira megnő, mint egy repczemag, csak hogy lapos, nem gömbölyű, s valóban inkább valami maghoz, mint eleven állathoz hasonló. Ezen kullancs-tetű annyira elcsi-

gázza a tyúkokat, miszerint rendszeren odalesznek, ha idejekorán nem segítenek rajtuk, s minthogy leginkább ott táplálkozik, a hol izmok vannak, a tyúk egyszerre csak nem képes állni és járni, lábai egészen megbénulnak, s ekkor már ugyan hirteleni segély kell, ha még meg akarjuk menteni. E segély pedig csak abból áll, hogy s tyúknak testét, különösen ott, a hol a kullancsok a bőrbe szítták magukat, terpentinolaj és halzsír-keverékkel jól bekenjük; ezen kenőcsben a terpentinolaj és a halzsír egyenlő részbeniegyen; — ezenbekenést többször kell ismételni, és a tyúknak egy pár napig tápláló eledeltadni: tejbe mártottkenyere, húst, szalonnát, s így nem lesz többé semmi baja.

A fej-féreg; ez leginkább a kis csibéket gyötri s akkor képződik leginkább, ha a kotló nagyon meleg, tisztátlan helyen ül a tojáson, ha a fészek régi s fenekén hamu nincsen, meg ha a kotlót nem bocsátják ki, hogy hamuban vagy homokban fürödhessék. Ezen féreg, vagyis inkább tetű atkáival tele lesz a fészek és az öreg tyúk tollai, s a mint a csibék kikelnek, azonnal ellepik őket, különösen pedig fejüket, hol elejéntén alig észrevehető piczi serkeként élösködnek, de egypár nap alatt olyanra híznak, mint egy kisorsú kendermag, — a csibék csipognak, nyugtalanok, nem esznek, s végre annyira elgyengülnek, hogy mind odalesznek. Ha az imént leírt jelenségeket észreveszszük a csibéken, meg kell őket vizsgálni; s ha fejükön, nyakukon ilyen tetűk vannak, terpentinnel összekevert halzsírral vagy lenmag-olajjal kell

azokat bekenni, s egy óra múlva vége van az egész bajnak, melyet azonban kellő tisztaság és gondozás által ki is lehet kerülni, valamint az által is, ha a kotlót szárnyai alatt, hasán és mellén az ülés ideje alatt lenmag-olajjal, melybe kevés terpentin-olajat kevertünk, megkenjük; ezt akkor is kell tenni, midőn a csibék már kikeltek.

A közönséges tyúktetű is néhol annyira elszaporodik, hogy a tyúkok, különösen a fiatalok, áldozatul esnek e rút féregnek; szárnyaik kisebesednek, s ez élösdi annyira kiszíja vérüket, miszerint nyomorultan kell elveszniök. Hanem ez is csak a tisztátlanság következménye. A hol az ólat tisztán tartják (mint fentebb leírtuk), ott nem szaporodhatik el az ilyen élösdi-fajok egyike sem. De ha már megtörtént volna a baj, akkor a tyúkoknak más helyet kell adni, a hol háljanak, s miután ez csakis nyáron történhetik, akkor legjobb, ha nyitott fűszerben csinálnak nekik ülő-helyeket; a tyúkokat szintén terpentines halzsírral kell bekenni s hamut, homokot kell a tyúk-udvarba bőven szórní, hogy fürödhessenek, a tyúkólat pedig alaposan kitisztítani, kimeszelni, — mindegy, ha deszkából volna is, — az ülő-léczetet forró lúggal megmosni, s mint már említettük, híg olajfestékkal, melybe jócskán kevertünk terpentin-olajat, bemázolni. Ha az ól ki van tisztítva, akkor minden nyílást jól be kell csinálni, s olyan edénybe, a melyből ki nem hullhat, izzó parazsat tenni az ól közepére, arra pedig egy

marokkal közönséges kénport és erős paprikát dobni s az ajtót becsukni. A még tán valahol a hasadékokban hátramaradt élődik e szörnyű góztól elpusztulnak. Egypár óra múlva ki kell az ajtót és minden szelelőt nyitni, fenyő-maggal kifüstölni s egypár napig nyitva hagyni, — a tyúkokat pedig minden este a fentebb említett kenőccsel megkenni, úgy megszabadulnak kínzóiktól.

A v e d l é s ugyan nem b degség, hanem mégis oly állapot, melynek tartama alatt a tyúkok nagyobb gondozást igényelnek, mert el vannak gyengülve. A tyúkok többnyire októberben, sőt az öregek már szeptember végével kezdenek vedleni s új tollazatuk november elején rendesen már teljes díszben pompázik, ha a vedlés ideje alatt a szokottnál táplálóbb eledelt kaptak s nem szenvedtek a hidegtől és esőtől.

Minden tyúktenyésztő érdekében áll a vedlés idejét, a mennyire lehetséges, megrövidíteni, mert a míg új toll-ruhájuk egészen készen nincsen, addig nem tojnak. Igen természetes dolog az, hogy a czélszerű táplálék az új toll képződését és növést elősegíti. A vedlés ideje alatt inkább szemet és hús- vagy kukacz-eledelt adjunk a tyúkoknak, mintsem nedveset és zöldet.

A barom fi-vész. Ezen borzasztó betegség, mely különösen hazánk déli részén el van terjedve s minden évben egyik vagy másik tájon számtalan baromfit ragad el, éppen olyan járvány, mint a kolera vagy mint a marhavész, s minden kétségen kívül

ragályos járvány is; mert ha például egy helységben a baromfi-vesz egyik vagy másik udvarban kiüt, ott egytől-egyig kivész a baromfi, — hanem rendszeren a tyúkok kezdik a döglést, — holott más udvarokban csak egyes esetek fordulnak elő, máshol meg éppen semmi nyoma sem vehető észre a dögvésznek, egészen úgy, mint bármely járványnál észlelhetjük. Két ízben volt alkalmam, saját baromfi-udvaromban, ezen borzasztó betegség jelenségeit észlelhetni és tanulmányozhatni; az első esetben mintegy 80 darab különféle, legszebb fajtájú tyúk- és kakas, sok gyönyörű kék és pézsmameg közönséges kácsa és tenyész-lúd lön e járvány áldozata, — másodszer szintén 75 darab különféle baromfi veszett el alig egy hét alatt.

Ezen betegségnek két neme van: az egyik hirtelen-halállal végződik, s annak semmi küljelenségét sem lehet észrevenni, — a tyúk vagy kácsa, mely még e pillanatban jóízűn evett-ivott, víg és látszólag egészen ép volt, néhány percz múlva mint hulla hever a földön; a másik esetben a tyúk szomorú, borzas, nem eszik, feje vagy hideg, vagy igen forró, csőrét nehezen lehet kinyitni, s tele van nyúlós, rosztüzü nyálkával, s néhány nap múlva megdöglik, vagy ismét jobban lesz. A legtöbb halál-eset éjjel fordul elő, — úgy hogy reggel néha 10—15 hulla hevert az ólban. A bonczolásnál láttam az első esetben, mely minden külső betegségi jelenségek nélkül hirtelen-halállal végződött, hogy a szív és máj van megtámadva; a szív mintegy zacskóban vízzel körül-

véve látszék lenni, a máj a természetes, rendes állapottól egészen eltérő jelenségeket mutatott, az epe is nagyobb volt a szokottnál. A másik esetben, melyben a halál hosszabb betegeskedés után következett be, a máj egészen elromlott, a szív vízzel telt zacskóba zárva, s a többi belrészek mind nagymérvű lobnak jelenségeit mutatták. Ha a betegség tovább tart, akkor a tyúkok nyelvén píp is képződik.

Nálam mind a két esetben ragály által tört ki a betegség, mely akkoriban nem csak Új-Pesten, a hol laktam, de a szomszéd-falvakban is dühöngött. Az első esetben idegen baromfit hoztak udvaromba; a másik esetben, lakásunkat változtatván, olyan házba költözködtünk, hol az előbbi lakónak tyúkjai közt már kiütött vala a dögvész, s miután ezt nem tudtam, baromfimat a ragály-méreggel megfertőztetett ólba zárattam, s egy hét múlva 75 darabból alig volt még 6 — 7.

De hát mi oka lehet ezen betegségnek? — Más, külföldi tyúktenyésztők és saját alapos észleléseim és tapasztalataim folytán bátran állíthatom, hogy a baromfi vésznek legelső oka: atisztátlan, romlott víz, és a romlott levegő. Ha a baromfi, kivált a tyúk-félék kénytelenek mindenféle mocskos, rothadó vizet, trágyalét s afféléket meginni, hogy szórójukat olthassák ... és ha szelelőnyílás-nélküli, tisztátlan ólban ülnek éjjelenként, igen természetes, hogy az emésztés rendje megzavartatik és annak következtében a vérnek alkatrészei sem lehetnek

olyanok, a milyennek lenniök kellene, s a vérvegyíték is helytelen. Ha pedig ama járványos ragályos betegségek mérge egyszer kifejlődött, akkor többé azt nem lehet kiirtani, — ezt tapasztaljuk a kole-ránál, a hagymáznál, s más ilyen régente csak oly ritkán előforduló járványoknál, melyek jelenleg már egészen szokásos és meghonosult bajok; de habár a már egyszer létező miazmát nem lehet megsemmisíteni, mindazáltal gátat lehet vetni az ilyen járványok kegyetlen pusztításának, ha azoknak természetét és okait felismerik, mi a jelen korban a természettudományok segélyével lehetségessé vált.

De ha egyszer valamely betegségnek okait felismertük, akkor természetesen azon legyünk, hogy ezen okokat eltávolítsuk, s így a baromfi-vésznek két fő-okát; a romlott ivó-vizet és romlott levegőt távol kell tartani a baromfitól, mi éppen nem valami oly nehéz, roppant költséggel és fáradtsággal járó dolog. Olyan helységeken, hol folyóvíz van s a baromfi kedve szerint iszik és fürdik, aligha fordul elő ezen járvány, s ha ragály által oda vitetik is, nem lép fel oly pusztító dühhel, s egyes eseteket kivéve, tömeges dögélést nem tapasztalhatni.

Tehát újra meg újra ismételjük: tiszta és elegendő friss ivó-víz, szellős, tiszta ólak, a legfontosabb óvszerek ezen baj ellen. Nyáron igen czélszerű jó eczetet a vízbe keverni; ezt tettem később én is, s tyúkjaim szépek és egészségesek maradtak akkor is, midőn közvetlen szomszédságunkban a járvány

dühögött. Ezen óvszer használatára pedig maguk a tyúkok figyelmeztettek engem a következő módon: ha néha véletlenül egy-két tyúk a baromfi-udvarból a kertbe szökött, észrevettem, hogy először is a sóskát keresték fel, s bár éhen nem voltak, mégis oly mohón neki estek, mintha két napig nem ettek volna. Ebből következtettem, hogy természetes ösztönüket követvén, gyógyszer gyanánt keresik és eszik ezen savtartalmu fűnemet. Ezentúl mindennap, az egész nyáron át, délben, midőn friss vizet kaptak (nagy hőségben 6—8-szor is adtam a tyúkoknak friss vizet) eczetet kevertem bele, egy itczére két evőkanállal, — s azt tapasztaltam, hogy igen jóízűn itták a savanyú vizet; azonkívül savanyú káposztát, sóskát adtam nekik, a mellett felváltva száraz és nedves eledelt, s gyönyörű példányokat neveltem minden legkisebb baj nélkül, s kezeskedem értté, hogy mindazok, kik tanácsomat követik s úgy bánnak a baromfival, a mint e sorokban gyakorlati, a természet törvényein és természettudományi ismereteken alapuló tapasztalataim és észleléseim szerint leírtam, igen kielégítő eredményre jutandnak.

Mielőtt a tyúktenyésztésről szóló fejezetet bevégeznök, Ígéretemet kell beváltanom, s elbeszélem tisztelt olvasóimnak, hogyan hoztam létre egy valóban csoda-szépségű, rendkívüli nagyságú tyúk-fajt. Meg kell jegyezmem, hogy én csupán kedvtelésből tartottam baromfit, mert hogy nagyban, a haszon végett tenyészthettem volna, arra sem helyem, sem

idóm nem vala. Egy kopár bekerített udvar volt az egész, a mivel rendelkezhettem. Ennek megnépesítésére azonban nem vásároltam valami drága külföldi tyúkokat, hanem minden hetivásár alkalmával jókor reggel bejártam a piacot, s ha egyik vagy másik falusi asszonynál igényeimnek megfelelő tyúkot láttam (milyennek kell annak lenni, azt már fentebb leírtam), azt azonnal megvettem, s így sikerült 10 igen szép példányt megszereznem, melyek közt egy kitűnő szép tiszta cochinchina-fajból való fehér, egy fekete és egy kendermagos (Princz Albert-faj, így nevezik az angol királynő, Victoria férje, Coburg herczeg után, ki ezen ritkaságú cochinchina-tyúkfajt létrehozta) tyúk volt, — a többi félvér-kochinchina, vagy brahma-putra, .meg egy pár közönséges, de igen sok közül kiválogatott hamuszín jércze, és egy pár göndör- vagy bodri tyúk, — ezeket azért vettem a többihez, mert a bodri-tyúkok sokat és korán tojnak és igen jól viselik gondját a csibéknek, de egyrészt azért is, mert kísérletet akartam tenni, vajjon milyen nagyra lehet ezen, eredetileg kicsi tyúkfajt keresztezés által növelni.

Ezen tyúkokhoz vettem egy fiatal (10 hónapos) La Flèche-fajból származott kakast, mely valóságos díszpéldány volt. Tollazata, nagy, szabályos kaszafarka csillogó fekete-zöld volt, mely szárnyain lilaszínbe játszott; kicsi, rövid csőrű fején valóságos korona-alakú taréj díszlett; állán hosszú, élénk piros

szakáll lógott s füle alatt a La Fléche-faj jele: egy félkrajczár nagyságú hófehér folt tűnt fel. Ezen kakas magasságára nézve a legnagyobb kochinchina-kakashoz való hasonló, bátor, büszke állat és igen gondos esaládfő volt, mert ha valamely tyúk első tojásával nem tudott hova menni, Bandi kakas (ez volt a neve) oda hitta őt a fészekhez, sőt először ő ült bele, megigazgatta, s addig nem ment el, míg a tyúk el nem helyezte magát a fészekben.

November- és decemberben szereztem meg a tyúkokat s azonnal a már említett módon kezdtem őket etetni, s márczius elsején keltek az első csibék. Ezek közül néhány kitűnő fekete és kender-magos tyúk vált ki, melyeket tenyész-tyúkoknak meghagytam; ezen tyúkok is a La-Fléche-faj jellegét, a hófehér foltot fülük alatt, magukkal hozták a világra. Az első-évi tenyésztésnek e szerint már is szép eredménye lett, — kakas azonban nem volt ezen első-keltésű csibék közt, mely igényeimnek megfelelt volna. A későbbi keltések közül egy-két szép, atyjukhoz hasonló kakas találkozott, de meggyőződésem szerint tenyésztésre való tyúkot, s főleg kakast, csak is a márcziusi keltésből kell hagyni, így hát eladtam a kakasokat s egyedül a Bandit tartottam meg, — márcziusban pedig vettem egy bodri-kakast, melyet egypár hétig a tyúkok közt tartottam, és az ezen idő alatt nyert tojásokból igen szép bodri-csibék keltek ki; azután megint elvettem a bodri-kakast.

Ezen másod évi tenyésztésnek meg éppen kitűnő

és meglepő eredménye lett: gyönyörű, csillogó feketezöld tollazatú, kochinchina-nagyságú tyúkok, melyek közül 3-nak két kis szarvat képező fekete taréja volt, és két kakas; az egyiknek csillogó fekete tollzata lilaszínbe játszott, de ennek is korona-alakú taréja és az atyjáéhoz hasonló fehér füldisze, hosszú szakála, és pompás kasza-farka volt, nagyságára nézve 10 hónapos korában bármely kinőtt nagy kochinchina-kakassal mérkőzhetett, — a másik kakas nem volt olyan magas és kissé karcsúbb testű, tollazata pedig zöld, mint a pézsma-kacsáé, de különben egészen atyjához hasonló. Volt aztán még 2 kendermagos kakas és több kochinchina-nagyságú gyönyörű bodri-tyúksmás különféle színű és nagyságú tyúkok, melyek már október elején javában tojtak, s miután két éven át mindig csak a legnagyobb és legnehezebb tojasokat válogattam ki a keltésre, és a tenyésztésre csak is a márcziusi keltésből való csibéket hagytam meg, a tyúkok egyáltalában 4—4^x/₂ lat nehéz tojást tojtak és az első kotlót már január 20-án ültettem meg.

De fájdalom! Körülményeim és családi viszonyaim úgy hozták magukkal, hogy 1874. februárban Pestre kellett költöznünk, s így kénytelen valék szép kedvenczeimet, melyeket annyi gonddal neveltem, idegen kezekre hagyni; a feketéket egy Figyelmes! nevű gazda vette meg Angyalföldön, ki aztán az orsz. baromfi-kiállításon első díjat nyert.

Bandi kakast pedig két tyúkkal egy rokonom

magával vitte Erdélybe, s ott Kristyor faluban, Zaránd megyében, mai nap is díszük Batternay Attila postamester udvarában.

Ha a körülmények engedik, hogy e tenyésztést folytassam, akkor a harmadik évben már tökéletesen kifejlett külön tyúk-fajt mutathattam volna be a baromfi-kedvelő világnak, mely szépségére, úgy mint nagyságára nézve bátran mérkőzhetnék bármely híres, nemesített tyúkfajjal.

Ezeket csak azért beszéltem el, hogy tényleg bebizonyítsam azon állításomat, miszerint kezünkbe van adva házi állatainkat olyanná nevelni és átváltoztatni. a milyenné akarjuk, hogy legtöbb hasznot és jövedelmet, avagy gyönyört és élvezetet nyújtsanak nekünk, — czélszerű táplálás és ápolás, észszerű bánásmód és keresztezés által; hanem — hogy az ilyen átváltozásnak kívánt eredménye legyen, arra okvetlenül szükségesek: állat- és természettani, tápszertani és természettudományi ismeretek, mert ezek nélkül csak úgy vagyunk, mint a ki valamit sötétben keres, — néha megleli véletlenül, — néha meg — soká tapogatózik, s tán az orrát is betöri s még sem találja, a mit keresett.

Pedig mily könnyen megszerezheti most mindenki ezen ismereteket, miután kitűnő tudósok, természetbúvárok, vegyészek, stb. igyekeznek az élethez szükséges tudományokat népszerűsíteni, — csak egy kis jóakarát és türelem kell hozzá.

A gyöngytyúk.

A gyöngy- vagy pharao-tyúk forró égalj alól származik; Afrikában, Dél-Amerikában vadon él, s nálunk sem szelídül meg annyira, mint a tyúk; a repülést sem feledé el, ámbár Európában már rég meghonosult. Alakjára nézve inkább a fürjhöz hasonlít, mint közönséges tyúkjainkhoz; tollazata igen szép, kékes-hamvas, szabályos kerek fehér foltocskákkal sűrűn pettyezetve. Fején sajtáságos sisakszerű kemény díszet visel, mely a kakasnál nagyobb mint a tyúknál.

Gyöngytyúkot csak úgy lehet előnyövel nagyban tenyészteni, ha olyan helyen lehetnek, mint például a fáczánok; vadaskertekben, parkokban igen helyén van a gyöngytyúk- és páva-tenyésztés, mert mind a kettő gyönyörű dísz a kertnek, — de mind a kettő nagy kárt is tesz a kertben és vetésekben, tudniillik a veteményes kertben, — és ha úgy lövik, mint más szárnyas vadat, kitűnő finom sültet nyerhetnek belőle.

Hanem a gyöngytyúkot óvni kell a téli hidegtől és nedvességtől, ezért nagybani tenyésztése csakis gazdag fölbirtokosoknak való, mert egy külön épületet kell számukra tartani, hol nagy hidegben fűteni is lehet; kisebb udvarban, a ház közelében kellemetlen a gyöngytyúk, folytonos rikácsolása miatt, s miután tojásai igen kicsinyek és azokat is szerte-szét hurrcolja, mert soha sem szokik az ólba, egy bizonyos, számára kijelölt fészekbe, — nem igen van

kedve a keltésre, s a csibék nevelésére; e szerint inkább díszmadárnak, mint hasznot hozó baromfinak mondható, mert tartása is sokba kerül, miután szemet kell neki adni; a csibéket is nehéz felnevelni s épen annyi baj van velők, mint az apró pulykával.

A gyöngytyúk nálunk csak ápril végével kezd tojni s 24—30 tojást várhatunk tőle, ha jól vigyázzunk rá, hogy el ne tojja olyan helyekre, a hol meg nem találjuk. Ha a szabadban, vagy parkban, vagy vadaskertben tenyésztetik, akkor ő maga csinál fészket és kikölti csibéit, csak nem szabad a tojásaihoz nyúlni, mert különben széthányja a fészket, ott hagyja, vagy összetöri a tojást s más rejteket keres, hol új fészket rak. Olyan helyen nincs más gondja az embernek a gyöngytyúkok felnevelésénél, csak hogy az anya elegendő eledelt találjon csibéi számára, mely az első napokban apróra vagdalt húsból, túróból, morzsolt tésztából álljon, később pedig kölesből, kendermagból, apró búzából, s midőn már félnövésűek, nyáron árpából, télen pedig kukoriczából és kendermagból, meg más egyéb gabonane-műek rostaaljából. Tiszta, frisivíz legyen mindig

Ha a gyöngytyúkokat bekerített udvarban akarjuk tartani, akkor a kerítés legalább 12 — lóláb magas legyen, mert a gyöngytyúk különben könnyen kirepül, s ha veteményes, vagy virágos kertbe juthat, roppant kárt tesz; — vagy eltéved és elvész. Ilyen bekerített udvarban igen ritkán kőtől a gyöngytyúk, s tojásait legjobb közönséges tyúk,

vagy pulyka által kikeltetni. A kis csibék 25 nap múlva kelnek ki, s épen úgy kell velők bánni, mint a közönséges csibékkal, de még jobban kell őket a hidegtől és főleg a nedvességtől óvni.

Minthogy a gyöngytyúk ősszel és télen nem tojik, e szerint tartását nem fizeti meg, így hát ősszel az öreg gyöngytyúkokat — ha a szabadban tenyésztetnek — annak idejében lövik, mintafáczánt, ha pedig csak baromfi-udvarban, akkor meg kell őket hizlalni és megenni, — így is, amúgy is igen finom és ízletes peccsenye lesz belőle. Tenyésztésre mindig a legszebb és legnagyobb példányokat kell kiválasztani; a tyúkot 4—5, a kakast 6—7 évig lehet tenyésztésre használni. Szép tollazatát nagyobb városokban megveszik a művirág- és dísz-toll készítőik.

Gyönyörű díszmadár a fehér gyöngytyúk, melynek hazája Brazília, hanem ez nálunk még nem honosul! meg annyira, mint a közönséges gyöngytyúk, s épen olyan ritkaság, mint a fehér páva és fekete hattyú; tenyésztése ezért csakis madár-kedvelőknek való, — fölötte érzékeny a hideg és nedvesség iránt, de ha jó, tiszta homokkal behintett ólja van és a száraz eledel mellett elegendő zöldet is kap, kukoriczát igen ritkán és keveset, de annál többször tisztabuzát, kendermagot, néha tejbe mártott kenyeret, nyáron meg néha savanyított káposztát, kölest és húst, vagy kukacztot, különösen télen és tavasz felé, akkor tojik is, sőt ki is kelti a csibéit; ha-

nem mégis jobb, ha nem ő reá, de egy közönséges tyúkra bízunk a tojást.

A kis csibéknek az első napokban keményre főtt s apróra vagdalt tojást, mely közé hangya-tojás vegyítették, kell adni, tiszta fris ivóvizük legyen mindig a kicsinyeknek úgy, mint a nagyoknak; és pedig az nem elég, hogy a régi vizet az ivó-edényből kifordítják és friset öntenek bele, hanem egy arra szolgáló kisebb vagy nagyobb czirokseprővel jól ki kell sikálni az edényt és kiöblíteni, mert különösen nyáron zöld, undok nyúlós mocsár-moha képződik az edény fenekén, mely által a víz megfertőztetik s igen ártalmassá válik, különösen a fogságban élő állatok számára.

Pulyka-tenyésztés.

A pulyka, vagy póka Mexikóból és Dél-Amerika erdőségeiből származik, hol nagy seregekben él a nedves őserdőkben s éjjel a legmagasabb fákon alszik. Ezen madarat 1524-ben hozták először Angliába s onnan 1530-ban Németországba. Jelenleg egész Európában el van terjedve, mint háziállat, s tollazata a megváltozott életmód és hidegebb éghajlat miatt különböző színeket nyert. A vad pulyka barna, fehéres foltokkal, és tollai szélén fém-fénynyel; az ilyen színű pulyka sok találkozik még a mi szelíd pulykáink közt is, s tapasztalt tenyésztők azt állítják, hogy ezek a legerősebbek és legnagyobbak; én azt-tapasztaltam, hogy a feketék (és ezek a leg-

szebbek is, mert egész tollazatuk fémfényű) és szürkésbarna tarkák szintoly nagyra nőnek, mint a barnák, ha czélszerűn etetik és ápolják.

Némely tenyésztők legjobban kedvelik a tiszta fehéreket, azt állítván, hogy húruk puhább, és a tolat könnyebben lehet fosztani, hanem ezek a legkisebbek és leggyengébbek is, s a ki nagyban akar pulykát tenyészteni, válasszon inkább vörös-barnát és feketét, ezeknek tolla épen olyan használható, mint a fehéreké, — a ki pedig inkább kedvtelésből és azért, hogy csibéket és kacsákat keltessen velők, tartja őket, az válasszon olyat, a milyen szint legjobban kedvel; én részemről legjobban kedvelem a sötét színű baromfit, s kétséget sem szenved, hogy az erőteljesebb és jobban kiállja az időjárás változásait és az előforduló betegségeket, mint a fehér. Szép az egyszínű hamvas pulyka is, de igen ritka.

A pulyka-tenyésztésnél 8—10 tyúkot számítanak egy kakasra, ez pedig tökéletesen kifejlett, nagy és erős, szép, hibátlan tollazatú legyen; de a kakast legfeljebb két évig lehet tenyésztésre használni, a tyúkot pedig 3—4 évig is, azért minden évben *egy, vagy* a tyúkok mennyisége szerint több fiatal tenyész-kakast kell felnevelni. A fiatal pulykalyúk roszul ül a tojáson az első évben, s akkor inkább tyúktojást kell vele költetni, miután ezeken nem kell oly hosszú ideig ülnie.

A pulyka 20—30 tojást tojik, hanem ő is szeret szertesét tojni, nem úgy, mint atyúk, mely min-

dig ugyanazon egy fészket keresi fel, ezért nagyon kell a tojó pulykákra vigyázni: reggel, mielőtt az ólból kieresztik, mindegyiket meg kell tapintani, s a melyiknél tojás van, az maradjon az ólban, a míg megtojt, de enni-inni kell neki adni.

Miután a pulykák nagyon magasan szeretnek ülni, e szerint czélszerű a lúd- vagy kacsá-ól feletti padlást az ő számukra rendezni be, hanem igen ajánlható, hogy a talaj tapasztékkal elláttassék, mert akkor jobban és könnyebben lehet azt tisztán tartani.

A pulyka egészségének és gyarapodásának egyik fő-feltétele épen úgy, mint a többi baromfinál is — a tisztaság, mert a romlott levegő legnagyobb ellensége az életnek. Az ól különben ne legyen nagyon szűk és szeleid nyílása is legyen, a fészkek a tyúkfészkekhez hasonlóak, csak természetesen a pulyka nagyságához mérve. Tíz pulyka számára legjobb 4 tojó-fészket készíteni, mert ha egyszer a tojásokon ülnek, akkor úgy sem lehetnek az ólban, hol a többi alszik, hanem csendes, nem igen világos helyen, hol semmi sem nyugtalanítja őket és szem előtt vannak, mert a pulykának ama rózszokása van, hogy néha kettő-három is egy fészkekbe ül, aztán a tolokodás és czívódás közben összetörik a tojásokat s az övéik meghűlnek és elromlanak.

A tojásokon ülő pulykának is nagyon hasznos, ha száraz időben kieresztjük, hogy homokban, vagy hamuban fürödhessék; a kotló pulyka csak minden

48 órában jön le a fészekről enni és inni, hanem czélszerűbb öt mindennap letenni és megetetni; árpa és kukoricza legjobb neki felváltva; ivó-vize elegendő és fris legyen.

A pulykatojást is az ülés 10-dik napján meg kell vizsgálni gyertyafénynél, úgy, mint a tyúk-tojást, — hanem nagyon óvatosnak kell lennünk, mert csakhamar összetéveszthetjük a terményített tojást üressel, miután héja sárgás és pettyes.

A kis pulykák rendszeren 30 nap múlva kelnek ki, hanem azért jó már a 27—28 és 29-dik napon is utána nézni, nincs-e még tojás felvágva; ha olyanoakat találunk, akkor legczélszerűbb azokat mind egy pulyka alá tenni és az ő tojásait a többinek szétosztani; — ezzel azt nyerjük, hogy egy anya alatt mind egykorú pulyka van, nem pedig öregebbek és fiatalabbak vegyest, mi bizonyára nagy előny, mert a fiatalabbak természetesen gyengébbek, s midőn a legelőször kikeltek már nagyon is ennének, az utolsóknak még meg kell érniök anyjuk alatt.

Ezért igen czélszerű, ha legalább 4—5 pulykát egyszerre megültetünk, egyrészt azért is, hogy egyenlő nagyságúak legyenek, s másrészt azért, mert felnevelésök sok gondot és vesződséget szerez, s ezért jobb egyszerre túlesni rajta. A pulyka türelmesen ül az üres fészekben is, s így be lehet várni, míg 4—5, s nagy tenyésztésnél 10 pulykát lehet egyszerre megültetni. Ha nem elegendő a pulykatojás, akkor kacsá-, vagy tyúktojást is lehet hozzá

tenni; a kacsatojást egy nappal, a tyúktojást 8 nappal későbbben lehet a pulykatojás után alá tenni.

Ha több kakast akarunk keltetni, akkor a hegyes tojásokat kell kiválogatni, ezekből rendszeren kakasok kelnek ki, a gömbölyűekből jérczék. Midőn a tojások már fel vannak vágva, akkor a pulykát még egyszer jól meg kell etetni-itatni, és azután 48 óráig a fészekben marad. Ha a kis pulykák mind kikeltek, akkor az anya-pulykákat leteszszük a fészkekről, s a míg ezek esznek-isznak, addig a kicsinyeket könnyű, kendővei betakarjuk, mert éltük első napjaiban igen gyengék, s mint minden forró égalji állat, föltötte érzékenyek a hideg és nedvesség iránt.

Midőn a kis pulykák már 24 órát éltek, akkor kapnak először enni, s miután épen említém, mennyire érzékenyek a hideg és nedvesség iránt, nem kell őket hideg s mindig kissé nedves agyag-, vagy vertföldből álló talajra letenni a meleg fészekből, hanem egy deszkára, vagy pokróczra, vagy mi még valamennyi közt legjobb, száraz, melegített homokkal vastagon behintett tál aj r a, s ha esős, szeles, hűs idő van, akkor a szoba, hol akis pulyka élte első 14 napját tölti, kissé fűtött legyen; a ki ezen csekély fáradságot és költséget nem restell!, bizonyos lehet benne, hogy a pulyka-fiakat minden veszteség nélkül felneveli, mert ha ezen első időben megóvjuk őket minden káros behatásoktól, akkor meg vannak mentve minden későbbi bajtól.

A pulykafiak első eledele keményre főtt, ap-

róra vagdalt tojás és marhaszív; feváltva jól kinyomott friss túrót is adunk nekik; 3—4 nap múlva ezen eledel közé apróra vágott csalánt, cziczfarkfüvet és metélő hagymát (Schnittling), apróra morzsolt tésztát kell keverni, időközben köles, kukoriczakása, árpakása legyen egy borító kosár alatt elszórva, melyet kővel, vagy fadarabbal annyira feltámasztunk az egyik oldalán, hogy a kis pulykák kényelmesen be- és kijárhassanak; — igen czélszerű, ha a pulykák közt csibék is keltek, mert ezek sokkal élelmesebbek és értelmesebbek a kicsikorában végtelenül gyámoltalan pulykáknál, s ezek megtanulnak aztán a csibéktől szemet enni, mi nagy előnyükre szolgál. Inni friss vizet adunk nekik, melybe egypár csepp bort keverünk. A kis pulykák lábait pálinkába kell mártani, mielőtt a fészekből lerakjuk, mert lábaik testük leggyengébb része, s ezt tehát edzeni kell. Csendes napos időben a szabadba kell őket kivinni, hanem csakis száraz, homokos helyre, vagy gyenge gyepre, de csalán ugyan ne legyen közelükben, mert ha a közé jutnak s az lábukat megégeti, akkor végük van, — lábaik, s különösen térdcsuklóik szörnyen megdagadnak és megbénulnak, s végre nyomorultan elvesznek.

14 nap múlva már csalán helyett papsajtzöldjét (közönséges vadmályva), mely minden udvarban és kertszélien, út mellett sat. terem, kukoricza- és árpadarával jól meghintve s aludttejjel összekeverve adunk nekik, reggel pedig szemet.

Midőn a pulykák már két-hónaposak, akkor fejeik kipattognak, azaz ama húsos, vörös bibircsek kezdenek fejlődni, melyek a pulykák fejét és nyakának felső részét fődik. Ez veszedelmes idő rájuk nézve, — hanem némi figyelemmel és jó gondozással megóvhatjuk őket ekkor is minden bajtól. Először: óvjuk az esőtől, másodsor adjunk nekik tápláló eledelt, árpát, forrázott korpát, húst, vagy kukaczozt; harmadszor: kenjük meg fejeiket minden reggel, mielőtt kibocsátjuk, lenmagolajjal, és adjunk nekik borba mártott kenyeret enni, meg néha mindegyiknek egy szem fekete borsot.

Midőn az aratás megkezdődik, a pulykák elegendő eledelt találnak a tarlón, — nem csak az elszórt szemet és kalászt, hanem a tarlón igen nagy mennyiségben tartózkodó különféle rovarokat, különösen a szecsőt kedvelik, s meg is híznak ezen idő alatt. Félnövésű fiatal pulyka, ha czélszerűn hizlaltatik, a legfinomabb sülték egyike.

Ha az anya-pulykákból kettős hasznot akarunk huzni, akkor — ha többet ültetünk meg egyszerre, s a kis pulykák e szerint egy időben kelnek, — két pulykának a fiait egy alá teszszük, s a fölös anyákat újból tyúktojásra ültetjük, miután a fészkekbe tiszta hamut, szalmát és szénát tettünk; ha elegendő táplálékot kapnak, a hosszú ülés nem árt nekik. Egy pulykának 21—23 pulyka-, vagy kacsá-, 25—27 tyúktojást lehet adni.

A pulykák nagybani tenyésztése igen jövedel-

mező — nagy gazdaságnál, hol nyáron át legelhetnek, mert ha mindig csak otthon kell őket tartani és etetni, akkor sokkal többe kerülnek, mint a megnyitit érnek.

A lúd-tenyésztés.

A mi közönséges házi ludunk a vadlúdtól származik, csakhogy az idő folytán a megváltozott életmód és eledel befolyása által alakja megváltozott; a szelíd lúd sokkal szélesebb, nehezebb és nagyobb vad fajrokonánál; színére nézve is megváltozott, mert a vadludak mind sötét-barnás szürkék, holott a szelídek világos hamvasak, igen sötét szürkék, tarkák és tiszta fehérek. A tiszta fehér Indák a lég- / szebbek, s miután tollazatuk puhább és inkább veszik, mint a tarka és hamvas tollat, e szerint legcélszerűbb fehér tenyészludat tartani, különösen a hol nagyban viszik a lúd-tenyésztést, — folyóvizek, vagy tavak közelében; a hol pedig csak kicsiben, a házi szükséglet fődözésére tenyésztetik, ott inkább szürkét és barnát ajánlanék, kivált ha patak, vagy más víz nincs közelében.

A ki lúdtenyésztést akar kezdeni, az legjobban teszi, ha anyányi libákat vesz szeptemberben; akkor már túl vannak a nyári betegségen s eléggé kifejlettek, hogy helyesen lehessen azokat megválasztani.

A tenyész-lúd széles mellű, tömött, hibátlan

tollazatú, és minél nagyobb legyen; csőre és lábai szép élénk pirosak (főleg, ha világos szinti, vagy fehér) s szemei tiszták és nyaka hosszú, vastag legyen. A gúnárt könnyen meg lehet ismerni, mert teste karcsúbb, nyaka hosszabb, lábai magasabbak, csőre erősebb és hangja sokkal csengőbb és áthatóbb, mint a nőstényé. Egy gunár mellé 10 ludat lehet adni.

Ha a tenyésztés megkezdésére való libákat szeptemberben megszereztük, — hanem sokkal czélszerűbb azokat a háznál venni, nem pedig a vásárban, mert úgy lehet csak jól választani, ha a ludak szabadon járnak, nem pedig, ha össze vannak kötözve, elcsigázva, s tán belsőleg meg is sérültek, hiszen mindenki tudja, a kinek nyitott a szeme az ilyenek számára, milyen kegyetlen durvasággal bánnak az eladásra szánt baromfival, — ha tehát a tenyészludak szeptemberben megszereztettek, akkor jobban oda szoknak az új helyre, és ha czélszerűn tápláljuk őket, idejük van még a párosodás idejéig tökéletesen kifejlődni.

A hol nagyban foly a lúd-tenyésztés, ott természetesen pataknak, folyónak, vagy tónak kell lenni, mert víz nélkül nem mehetünk semmire sem, a libák lassan fejlődnek, hitványak, mocskosak, a nagy hőségben fele is odatesz mindenféle betegségben, s a mi megmarad is, nem sokat ér.

Ha a ludakat jól tápláljuk, de korántsem kukoriczával, hanem zabbal és korpával, s ha elegendő

vizük van, vagy ha patakra mehetnek, ha száraz, jó óljuk van, hol nem szenvednek a hidegtől, akkor már januárban párosodnak s februárban kezdenek tojni, mi igen nagy előny, mert a korai libát legdrágábban lehet eladni, azok nőnek legnagyobbra, s legjobbak tenyészludaknak, és a nyár legnagyobb hőségében már túlvannak azon koron, melyben legtöbb veszélynek vannak kitéve és a melyben a hőségtől sokat szenvednek.

Az első évben a ludak kevesebbet tojnak; egy öreg lúd 15—20 tojást is tojik, a fiatal legfeljebb 10-et. A ludat 5, sőt 10 évig lehet tenyésztésre használni, hanem rendszeren csak négyig szokták hagyni, a gunárt pedig csak két évig, mert különben a húsa oly kemény és SZÍVÓS lesz, miszerint alig lehet használni, de miután a gunár csak a második évben fejlett ki tökéletesen, e szerint úgy intézzük el a dolgot, hogy az öreg gunár mellett mindig egy fiatal is legyen. Tenyésztésre csak a legtökéletesebb, legnagyobb és legszebb példányokat kell kiválasztani; ha a gunár fehér, akkor mindig túlnyomó lesz a fehér libák száma, habár a ludak tarkák is.

A lúdnak mindjárt arra a helyre kell a fészket csinálni, a hol aztán a tojáson is ülhet, mert nem szereti, ha más helyre viszik, sőt néha ott is hagyja a tojást. Ha jó és elég tágas tehén-istálló van, akkor ott lehet a Indáknak egy helyet elrekeszteni, a hol tojnak és ülnek; a fészkek ne legyenek magasak, hogy a híd könnyen le- és felmehessen, hanem

úgy legyenek elrendezve, hogy az ülő ludak ne is lássák egymást, s főleg ne férjenek egymáshoz, mert akkor nincs vége-hossza a czívódásnak, sőt ellopják egymástól a tojást, mit alig hihető ügyességgel több lépésnyi távolságra is elhordanak.

A fészek deszkából legyen, s különben úgy elkészítve, mint a tyúk- vagy pulyka-fészek. A lúd mindennap lejön a fészekről, azért nem szükséges öt bántani, letenni; ő legjobban tudja, mikor kell lejönnie. Mielőtt leszáll a fészekről, szépen betakar-gatja tojásait; midőn lejött, ki kell öt bocsátani, hadd szellőzze ki magát s legyen helye szárnyaival csattogni, és azokat kiterjeszteni; kis idő múlva visszajön, és ha mindjárt nem nyitják ki neki az aj-tót, akkor csőrével kopogtat és végre hangosan kiabál. Mikor visszajött, adunk neki enni és inni; ár-pát, néha kukoriczával felváltva, kell neki adni. Nem czélszerű azon szokás, mit néhol követnek, hogy a tojáson ülő lúd fészke mellé oda teszik az eledelt és vizet, mert akkor, kivált az olyan, mely először ül, többször eszik-iszik is, mint kellene, az-tán visszaül a fészekbe és bemocskolja a tojást. A tojáson ülő baromfit szemmel kell tartani, a hol nagyban viszik a baromfi-tenyésztést, ott úgy is kü-lön cselédet kell tartani, a ki gondozza; a hol pedig csak a saját házi szükséglet fődözésére, vagy épen kedvtelésből tenyésztik, ott mindig akad annyi idő, hogy az ülő baromfi kellőleg elláttassék.

A lúd 30 napig ül a tojáson; ezen idő lefolytá-

val kikelnek a kis libák. A lúdtojást is a keltés tizedik napján gyertyánál meg kell vizsgálni, vajjon terményített-e mind; ezeknél is úgy, mint a tyúktojásnál nagyon jól ki lehet venni a leendő kis libácskának fejét, és a tojáson szétágazó ereket. A terméketlen tojásokat a konyhában lehet elhasználni, mert azok egészen tiszták és jók.

Midőn a kis libák kikeltek, 24 óráig békével kell őket hagyni a fészekben, hadd érjenek meg, — azután keményre főtt, apróra vagdalt tojást, szintén apróra vagdalt fiatal csalánnal összekeverve, melyet előbb jól meghintünk árpaliszttal, később kukoricza-, zab-, árpadarával, s végre, ha legelhetnek, nem kell nekik többé zöldet adni, hanem inkább korpát vízzel összegyúrva, és minél előbb tanulnak szemet enni, annál jobban nőnek és annál gyorsabban tollasodnak. A libák nincsenek annyi betegségnek kitéve, mint a pulykák és csibék, csak szomjúságot ne szenvedjenek és legalább néha megfürdössenek; ha patak nincsen közelében, sem tó, akkor gödröt kell ásni valahol a kuttól nem nagyon messze — (de közel sem, nehogy a ronda víz visszaszivárogon a kútba s az egész kút megmérgeztessék,) fenekét agyaggal jól kitapasztani, cementtel bevakolni s vizet bele eresztetni; hanem lefolyása is legyen, mert ha a víz soká áll benne s megrothad, akkor betegséget idéz elő a baromfinál, mely belőle iszik.

A hol a libáknak elegendő legelőjük van, a hol

szabadon járhatnak, ott nem szükséges őket csak reggel és este megetetni, — de a míg hideg, zord idő, tavaszi viharok, nagy szelek vannak, addig a kis libákat nem kell kivinni, csak mikor csendes, napos idő van. Valóban megható azon örömet látni, melylyel a gunár — a kis libákat fogadja, mily gyöngéden szól hozzájuk, s hogyan védelmezi őket, ha idegen ember vagy kutya akar közeledni hozzájuk, egésznap ott van velők, s midőn behozzák, az ajtóig elkíséri őket.

Mikor a libák 10 hetesek, akkor tollasodni kezdenek, ha nem hagytuk őket koplalni; ekkor pedig igen sokat esznek, és adni is kell nekik, a mennyit kívánnak, mert különben nagyon elsatnyulnak és kicsinyek maradnak. Ilyenkor nem kell őket kergetni és fogdosni, nehogy a vérrel teli tollszárakat megsértsék, mert az nagyon elgyengíti őket, sőt bele is döglenek.

Nyáron, különösen júliusban és augusztusban sokatszenvednek a libák bizonyos igen apró legyektől, melyek fülük körül tartózkodnak, sőt néha fülükbe is bújnak; ezektől megszabadíthatjuk őket, ha reggel füleik környékét terpentín-olajjal kevert zsírral megkenjük és este valami mély edényben friss, hideg vizet adunk nekik, melybe jó nehéz árpát vagy egy maroknyi, tiszta búzát tettünk, mely a víz fenekére száll, — a libák ezt kiszedik s ez alkalommal kénytelenek fejüket nyakig a vízbe mártani, mi a legyeknek sehogy sem tetszik.

Ha a libák nem neveltetnek eladásra, akkor augusztusban vagy szeptember elején lehet őket megkoppasztani, hanem ezt nem kell ám olyanra bízni, a ki nem ért hozzá, mert akkor nagyobb a kár mint a haszon. A libát csak akkor szabad koppasztani, midőn tollai egészen érettek, azaz: midőn a tolinak szára már kemény, fehér és nem véres, s könnyen kihúzható. De akkor is csak a hátát, az oldalait és a hasát szabad megkoppasztani, — a szárnytoliakat semmiesetre sem szabad kihúzni; legjobb a szárnyakat egész érintetlenül hagyni, valamint a farkát s egyáltalában a nagyobb tollakat is. Ha a libát koppasztják, mielőtt a tolla tökéletesen érett, akkor nagyon hátramarad növéseben, hitvány és sovány lesz és szárnyait a földön húzza. A koppasztás még akkor is kegyetlen eljárás, ha annak idejében történik, hátha még időnek előtte teszik, az csak éppen olyan fájdalom, mint ha valakinek a haját tépik. Szegény háziállataink, melyek életünket fenntartják, a nélkül is elég kínzást és gyötrést állnak ki, s a ki ezt még haszontalanul szaporítja, fényes szegénységi bizonyítványt állít ki magának miveltségét és felvilágosultságát illetőleg.

Őszszel, leginkább szeptembertől kezdve, a most már egészen kinőtt libákat vagy eladni vagy egymásután, a mint a házi szükséglet kívánja, a hízóba lehet tenni. Hanem arra figyelmeztetjük a t. olvasókat, hogyha a ludakat hizlalásra nevelik, akár pecsenyének, akár zsírnak, — akkor nem kell őket megkoppasztani,

azokat kivéve, melyekre csak novemberben és deczem-berben kerül a sor; mert a megkoppasztott lúd, ha hizlalják, mielőtt tolla megnőtt és megért, rosزúl hízik és tollait alig lehet használni. Októberben kiválasztjuk a legszebb és legnagyobb libákat tenyész-ludaknak, — ekkor már biztosan megkülönböztet-hetni a gúnárt a jérczétől; a bóbitás ludak szerintem sokkal szebbek mint a síma fejűek.

A hol folyóvíz van, ott nagyon ajánlható a török- vagy göndörtollú ludak tenyésztése, mert ezek sokkal több és igen szép tollat adnak s nagyobbak is a közönséges lúdnál, melyhez különben alak-jokra nézve egészen hasonlók, csak hogy hát-tollaik vékonyabbak és 5—6 hüvelyk hosszúra nőnek s két-oldalt egész a földig érő tömött fűrtökként göndörödnek lefelé. Az ilyen ludaknak azonban okvetlenül víz kell, a hol fürödhhetnek, mert különben elvesztik szépségöket, ha mocskosak, s toll-fűrtjeik is elkopnak.

A török-ludakkal is csak úgy kell bánni, mint ami közönséges libáinkkal, csak kissé jobban kell őket a hidegtől óvni, a míg meg nem tollasodtak.

A hol folyóvíz vagy tó van, és a lódtenyésztést nagyban viszik, ott egy gúnár megszerzése az óriási lúd-fajból nagyon kifizetné magát, mivel az háromszor nagyobb a mi közönséges ludunknál; azonban czélszerűbb óriásdúd-tojást hozatni a berlini állatkertből, mert ha aztán ott helyben kikelnek és felnevelődnek, akkor már meghonosultnak tekint-hetők, holott a felnőtt mindig szenved a hely, ápolás

és eledel, meg az éghajlat megváltozása által. Az óriás-lúd-tojást egy közönséges lúd alá lehet tenni, mely azokat igen jól kikölti) a kis libák etetését illetőleg csak úgy kell velők bánni, mint a többiekkel, hanem ismételjük: óriás-lúdat csak is nagyobb vizek közelében lehet előnnyel tenyészteni. Egy hízott óriás-lúd 25—30 fontot nyom s annyi tollat ad, mint három közönséges lúd; alakjára nézve legkevesébbé sem különbözik a közönséges lúdtól. Czélszerű ápolás és etetés segélyével keresztezés által egy új, a közönségesnél sokkal nagyobb közép-fajt lehetne létrehozni.

Kacsa-tenyésztés.

A kacsa- vagy récze-tenyésztés nagyon jövedelmező folyó- vagy álló vizek közelében, s ott, a hol nagyobb szesz- vagy keményítő-gyárak vannak s olcsón lehet malátát kapni, — mert ez igen jó hizlaló-szer. Ha a kacsák nem mehetnek a vízre, akkor éppen csak annyit tarthat az ember, a mennyi házi szükségére kell, mert a kacsa szörnyen falánk állat, az igaz, hogy mindent megeszik, a mi csak meg-ehető, de sok legyen ám, az a fő.

A kacsa-tenyésztés azonban legkevesebb bajjal és fáradsággal van összekötve, csak arra legyen gondunk, hogy tiszta, száraz ólja legyen, melybe éjjelre zárjuk, és ha nem mehet kedve szerint a patakra vagy más vízre, akkor mindig legyen ivó-vize. A kacsát azért nem lehet más baromfival, különösen

tyúkokkal és pulykával egy udvarban tartani, mert azonnal bemocskolja az ivó-vizet, akárhány edényben lenne is oda készítve, a tyúknak pedig a mocskos víz nagy ellensége.

De bármennyire szereti is a kacsza, a vizet, mégis száraz ól kell neki hálásra, mert ha piszokban, nedvességben hagyják, akkor elsatnyul, betegségek fejlődnek, s ha a baromfi-vész kiüt, az a tyúk után a kacsát éri leginkább, ha rász ápolás által a járvány ragályának felvételére előkészítettet.

A kacsza a szárnyas házi állatok közt azon helyet foglalja el, melyet a sertés a négylábúak közt; az egyik úgy mint a másik nem válogató az ételben, s kikeresi azt, bármi ronda helyen legyen is elszórva vagy elrejtve, — de azért húsa igen ízletes, és finomabb peccsenye a lúd- és pulykánál is. Eszik ő, ha vízhez juthat, halat, vízi lencsét, békát, bogarat, férget, csigát, gyümölcsöt, zöld főzeléket, korpát, húst, apró rákot, malátát, minden hulladékot a konyhából, — hanem eszik ő éppen olyan falánksággal, bármi finom eledelt is.

A kacsza párosodási ideje rendszeren februárban van; de ha télen jó óljuk, elegendő vizük és jó tápjuk van, akkor már januárban párosodnak és február második felében kezdenek tojni. Egy gunár mellé 8—10 jérczét lehet adni; egy jól táplált kacsza 60 — 70 tojást tojik egy évben.

Ha azt akarjuk, hogy a kacsza maga keltse ki tojásait, akkor egy külön kis kunyhócskát kell neki

csinálni, melynek csak akkora nyílása van, hogy a kacsza bele férjen; abba szalmát és szénát teszünk, s ő maga eligazgatja azt fészeknek, a tojást pedig nem kell elszedni, hanem ott hagyni, akkor bizonyára kelteni fog, miután 18—20 tojást tojt, csak hogy a fészekhez nem szabad nyúlni. Ha a tojást az ülés tizedik napján meg akarjuk vizsgálni, akkor olyan időt kell arra választani, midőn a kacsza elhagyja a fészket s fürödni, enni és inni mén. Az ülő kacsának szintén árpát és kukoriczát adunk felváltva.

A kis réczék 28—30 nap múlva kelnek ki; ha kacsza keltette, akkor nem szükséges hozzájuk nyúlni, mert ő maga kihányja a fészekből az üres tojánhéjat, s tudja, mikor kell a kis kacsákat kivezetni.

Ha ellenben tyúk vagy pulyka keltette, akkor igen gyakran kell utána nézni, mert némely tyúk megiszonyodik, midőn látja, hogy csibe helyett valami idegen, soha nem látott mostoha-gyermekeket keltett ki, s dühösen agyonvagdálja őket; de azért is kell nappal úgy, mint éjjel utána nézni, hogy az üres tojánhéjakat kidobjuk a fészekből, mert különben könnyen agyonnyomják a piczi, fürge, de az első napokban igen gyöngé kis réczéket.

Némely pulykának meg azon szokása van, hogy a kis kacsát vagy csibét időnek előtte kihurczolja a tojásból s nyomorultan kell elvesznie. A mint ezt észreveszszük, a felvágott tojásokat más ülő tyúk vagy pulyka alá kell tenni, avagy a kotlókat kicserélni, mert különben vége lesz az egész keltésnek.

Mikor a piczi réczék képesek lábukon megállni, le kell őket tenni a fészekből s apróra morzsolts kenyérral és túróval meghinteni, melyet egymásról lecsipkednek; lapos edényben friss vizet is kell nekik azonnal oda tenni, mert a kacska előbb iszik és csak azután eszik. Másnap már vígan lubiczkolnak a vízben és esznek a földről is; a köleskását nagyon szeretik; később, ha már 8—10 naposak, tésztát kell nekik adni, mely azonban jó keményre legyen gyúrva és inkább lisztes legyen mint nem, mert különben a csőrükre ragad. Paczal, tüdő (ezeket olcsón lehet kapni mindenütt, a hol vágó-híd van), kukacz, ha kukacz-gödör van, igen hasznos a fiatal részének. Midőn már megtollasodtak, akkor fiatal luczernát kell összeaprítani, korpát forrázni és a luczernával melegen összekeverni, kukoricza-darával meghinteni és a réczéknek adni. Ezen eledeltől csodálatosan nőnek, s ha azt még aludttejjel jól megfűszerezzük, akkor 4 hét alatt jobban kifejlődnek a kacsák, mint más rősz eledel mellett 8—10 hét alatt. Csak vizük legyen mindig, mert ha szomjaznak, akkor elsatnyulnak, nem nőnek és soványak maradnak.

Ha a kacsák szabadon járhatnak a réteken, mezőkön, akkor nem igen kell nekik otthon enni adni, mert annyi rovar találunk, hogy nem sokat gondolnak az otthoni etetéssel; de reggel és este mindig jól kell őket tartani; ha tudják, hogy este rendszeren enni kapnak otthon, akkor annál jobban iparkodnak este hazafelé. Ha folyóvízben vagy tóban

lehetnek, akkor egésznap nem jönnek haza s maguk keresik eledelüket.

A külföldi réczék közül csak háromféle faj ajánlható a tenyésztésre, ezek pedig: a chinai mandarin-récze, a norvégiai kék récze és a török- vagy pézsma-récze. A mandarin-récze igen szép, tarka tollazattal bír, de ez már inkább a díszmadarak közé tartozik. A norvégiai récze sajátságos kékhamvas színű, némelyik fehérrel tarkázva, és sokkal nagyobb a közönséges kacsánál; tenyésztése és ápolása csak olyan, mint a közönséges kacsáé. A pézsma-kácsa pedig valamennyi közt legajánlhatóbb, több fontos okoknál fogva. Először is sokkal nagyobb a közönséges kacsánál, úgy hogy egy tökéletesen kifejlett gúnár élte második évében egy kisebbszerű lúd nagyságával bír, csak hogy a lába sokkal rövidebb; a pézsma-kácsa sok és nagy tojásokat tojik, tolla pedig éppen olyan jó, mint a lúdtoll, a pézsma-szagot, melylyel frissiben bír, egy pár hét múlva egészen elveszti, ha a napra gyakran kitesszük és szellős helyen, ritka tokban felfüggesztjük. A hízlalt pézsma-kácsa éppen olyan finom, jóízű pecsenye, mint a vadkácsa, csak hogy azt is páczolni kell.

A pézsma-kacsának hazája Kelet-India, hanem jelenleg Európában is egészen meghonosult, s folyóvizek közelében nagyban is tenyészthető; hajó fészket készítünk neki, a hol semmi által nem zavarthatik, akkor ő maga kelti ki tojásait, mi legcélsze-

rübb is, miután 34—35 napig kell rajta ülni, — tyúk nem igen képes azoknak kikeltésére s legfeljebb 9 tojást lehetne alá tenni, miután igen nagyok; tehát vagy a pézsma-kácsa maga, vagy pulyka szükséges azoknak kikeltésére. A pézsma-kácsa képes 22—23 tojást jól betakarni és kikeltetni, hanem a tojásokat nem kell a fészekből elszedni, vagy legalább nem valamennyit. A kis pézsma-kacsákat éppen úgy kell ápolni és etetni, mint a közönségeseket; hanem vizük legyen ám mindig, s a hol tó vagy patak van, legjobb őket oda szoktatni, mikor már tollasak, — nem kell attól tartani, hogy tán nem találják haza, mert ezek a legértelmesebb madarak közé tartoznak, s kivált ha kézhez szoktatják és jól bánnak velők, annyira megszeliődülnek és ragaszkodnak gazdájukhoz, hogy utána is járnak, mint a kis kutya, s kézből esznek.

Hanem a miért leginkább ajánlható a pézsma-kácsa, az, hogy ha a közönséges kacsák mellé egy pézsma-gúnárt, főleg pedig zöldet — adunk, ezen keresztezés által igen szép és nagy közép-fajt nyerünk; az ilyen félvér pézsma-kácsa, ha meghízlaljuk, majd olyan nagy lesz mint egy liba, s igen jóízű finom sült.

A pézsma-kacsának is, úgy mint a többinek, tiszta, száraz ól kell; kivált ősszel, hűs, esős, lucskos időben gondunk legyen rá, hogy az ólba száraz és elegendő szalma hintessék, télen pedig, igen nagy, száraz hidegben — vagy a tehén-ólban, vagy valami

más meleg helyen kell a pézsmakacsát tartani, mert különben megfagynak a lábai.

A pézsmakacsát is szintúgy kell etetni, mint a közönségeset, csak hogy az nem eszik meg mindent s nem is turkál olyan ronda helyeken, mint amaz; legjobb nekik zölddel vegyített forrázott korpát és felváltva zabot, árpát, télen pedig kukoriczát is adni.

A pézsmarécze bizonyára azon külföldi madarak egyike, melynek általános tenyésztése igen kívánatos lenne, miután igen sok hasznát lehet venni, s azonkívül valóban díszbe a baromfiudvarnak, vagy kerti tónak, hol a tenyésztése igen kevés bajba kerül, csakegypár kunyhócskát kell a parton, bokrok közt, készíteni, a hol fészket rakhat és elég helye van, hogy rősz időben föld alá bújhasson. Hanem mikor a víz befagy, a pézsmakacsákat is be kell hozni a baromfiudvarba, mert különben odalesznek.

A pézsmakácsa alakjára nézve nem igen hasonlít a közönségeshez; teste széles és laposabb, nyaka hosszabb, s fején a szeme környéke vörös bibircsós, meztelen kemény bőrrel van bevonva, mely a gúnárnál az orra felett sajátságos emelkedést képez. Tollazata vagy gyönyörű csillogó zöld, vagy fehérrel tarkázva, avagy egészen tiszta fehér. A zöldek mindenestre legszebbek és legczélszerűbbek a tenyésztésre és keresztezésre.

A ki folyó vagy tó mellett lakik s ideje és kedve van hozzá, élvezetet szerezhet magának a vad r é-
 czék tenyésztése által. Először is szedessen vad-
 récze-tojást s azokat tyúk vagy pulyka által keltesse
 ki. A kis kacsákat csak úgy kell tartani mint a töb-
 bit, s az udvarban etetni a többivel. Mikor már a
 szárnyak tollai annyira megnőttek, hogy röpdösni
 kezdenek, akkor a szárnytollak hegyét le kell vágni,
 még pedig úgy, hogy a szárnyat kiterjesztjük s végén
 félig, és a hátához közelebb mindinkább hosszabbra
 hagyjuk. Ezt mindig ismétljük, valahányszor a
 fiatal kacsák szállni kezdenek. Hanem piczi koruktól
 fogva kézhez kell őket szoktatni, s ha enni adunk
 nekik, füttyülni kell, — ezt aztán annyira megszok-
 ják, hogy a füttyre azonnal partra jönnek. A tó
 vagy folyó partján zsindelyből, vagy még jobb —
 nádból kis kunyhókat kell csinálni s szalmát, szénát
 bele tenni és eledelt; a kacsák csakhamar beköl-
 töznek új lakásaikba, oda mennek hálni és tojni, de
 a tojásokat ismét tyúk vagy pulyka által kell kikel-
 tetni és felneveltetni; ezeknek már nem kell szárnyát
 szegni, mert úgy bánunk velők, mint a szelídekkel,
 mégis több nemzedéken át megtartják csillogó színű
 tollazatukat s húsuk is olyan finom, pikáns ízű, mint
 a vadréczéké.

A hattyú.

Ezen fenséges díszmadár tenyésztése nálunk
 nem igen szokásos, mint egyáltalában a külföldi ma-

darak tartása nem tartozik gazdag földbirtokosaink szenvedélyei közé. Angol-, Német- és Franciaországban ellenben alig találkozik nagyobb urilak, melyet a díszkerten kívül park és ha nem is nagy vadaskert, de legalább egy kisebb bekerített berek ne környezze, hol különféle szárnyas és emlős dísz- és részint hasznos hozható állatokat tenyésztenek; tavak sem hiányzanak az úri kertekben, melyeket a vízi madarak rikácsoló, fecsegő, fényes tollazatú serege népesít, s az apróbb fürge, nyughatatlan, veszedő, czivakodó kacsák és lúdfélék közt büszkén, néma fenséggel úszik a hófehér hattyú, s a tónak többi lakói ugyan óvakodnak, hogy útjába ne kerüljenek, mert néha nagyon érzékenyen meg-megvágja a tolakodókat erős, hatalmas csőrével, vagy szárnyával meglegyinti, a mi szintén valamivel keményebb a czirógatásnál.

A hattyú eledelének nagyobb részét a vízben találja; igen gyakran a vízbe meríti hosszú nyakát és csőrével felkutatja a vízi állatokat az iszapban és a vízi növények tövei alatt. De azért mégis etetni kell őket, már csak azért is, hogy szelídek legyenek és a kézhez szokjanak, A hattyú eledele csak az, a mi a ludaké; legjobb felváltva árpa, kukoricza, tiszta búza, kenyér, — ez utóbbit kézből kell nekik adni, vagy a vízbe dobálni, akkor mindig a parthoz jönnek, ha hívják.

A tó vagy folyó partján, hol a hattyúk tartózkodnak, csinos kunyhót kell készíteni nádból, sűrű

bokrok közt, kisebbet-nagyobbat, a hol rász időben és éjjel jó száraz helyet találnak és fészket is rakhatnak. A hattyú 7—10 tojást tojik s nagyon gondosan kelti ki fiait és igen gyöngéd anya; a bolyhos kis hattyúcskák egyenesen a vízbe mennek a tojásból, s már egypár óra múlva ott úszkálnak szüleiikkel a vizen; kicsi-korukban azonban nem igen szépek: vastag fejük furcsán veszi ki magát a hosszú vékony nyakon, s a mi legcsodálatosabb, ők nem fehérek, hanem sötét-szürkék, majdnem feketék, a míg pelyhes mezük lassankint eltűnik s hófehér tolatzatuk megnő.

Nyáron át nem sok gondot szereznek a hattyúk, de télire, midőn a víz befagy, meleg helyről legyen gondoskodva, hol jókora vízmedence is van, melyben mindig legyen víz, és pedig mindennap friset kapjanak, és az egész helyiséget nagyon tisztán kell tartani, naponta kiszellőzni és a vízbe mindennap hosszúra vágott paczalt, főtt marhatüdőt kell vetni, mivel a télen hiányzó állati táplálékot (vizi rovarok, apró halak és békák) pótolni kell.

A hattyúnak húsa nem jó, de tolla kitűnő.

Ha tavaszkor a jég elolvad a vizen, a hattyúkat azonnal a tóra vagy folyóra kell bocsátani, nyári lakásaikat kijavítani s bőven ellátni szalmával, szénával, hogy éjjel meg ne fázzanak.

A fekete hattyú éppen oly szép a maga nemében, mint a fehér; csőre nem fekete, hanem vörös, mint a lúdé, de minthogy ez mégkevésbé

képes az európai tél zordonságának elviselésére mint a fehér, — miután annak hazája Brazília, — ezért eddig csak az állatkertekben tartják. Gyönyörű, látvány olyan tó, melyen fehér és fekete hattyúk úszkálnak, csak hogy nem igen tudnak egymással megférni; a fehérek nem szeretik a feketéket és üldözik, holott ezek soha sem bántják a fehéreket.

Fácán-tenyésztés.

A fácán a tyúknemű madarak közé tartozik; nagyságára nézve a közönséges tyúkhöz hasonló, magatartására nézve pedig inkább a pávához.

A fácán igen vad, félénk madár, mely akkor sem szelídül meg, ha gondosan ápolják és nevelik. Ezért mindig távol marad olyan helyektől, a hol emberek laknak; soha sem lehet öt annyira megszelídíteni mint a tyúkot, — arra ugyan rá szokik, hogy ápolója előszólítására megjelenjék s az eléje vetett eledelt felszedje, de a mint jóllakott, rögtön és sietve elszalad, mintha üldöznék. A fácán igen gyorsan tud futni, de a repülésben ügyetlen, mert kurta szárnyai nem alkalmasak hosszan tartó repülésre, s nem repül fel oly könnyen, inkább fut, a míg lehet. A kakas hangja kellemetlen és erős, a jérczéé sokkal gyöngébb.

A fácán 6—10 évig él. Az egész éven át magányosan bolyong, s kerüli fájának társaságát, de midőn a párosodás ideje jön, akkor előjönnek a ka-

kasok s felkeresik a jérczéket, s gyakran annyira verekednek, hogy a gyengébb életét is veszti.

A fácán lombos erdőt szeret, a hol sok és sűrű alacsony bokor van, nádasokat, réteket, tisztabúza-, árpa- és bükköny-földeket, de a káposztáskerteket és szőlőket is sűrűn meglátogatja, mert mindezeket nagyon szereti. Azonkívül eszik: különféle növény-magvakat, gyalogfenyő-magot, fekete és vörös málnát, ribizkét, noszpolyát, berkenyét, bodzabogyót, rovarokat s különféle füveket.

A fácán nem vándor-madár, ő ott tölti egész életét, a hol született. Ámbár vadon is található, de ha rendszeren akarják tenyészteni és szaporítani, akkor külön intézetekről kell gondoskodni, a hol ápolatnak és neveltetnek.

A ki fácánkertet akar alakítani, arra olyan helyet válaszson, a hol tölgy-, bikk-, nyír-, égerfa, fenyő és különösen gyalogfenyő, s más egyéb bokrok is vannak. Fenyvesben nem szokás fácánt tenyészteni, mert azt nem kedveli. Minél sűrűbb a berek és minél több bogyót termő bokrok vannak benne, annál jobb, mert ezek eledelül szolgálnak a fácánnak; rét, repczével és búzával bevetett föld, s igen tiszta patak vagy forrásvíz is legyen ott, hogy mindig fris ivóvizük legyen.

A fácánt kétféle módon tenyésztik: vadon és szelíden, ez utóbbi azonban igen költséges, mert a fácánost jó magosán be kell keríteni, és a kerítésen belül van aztán: 1. A fácánház, melynek nagysága

a fácánok számához van mérve; magassága legfeljebb 9 láb legyen. Cserépszindelylyel legyen fődve s egypár fűthető szoba legyen benne, valamint más szükséges helyiségek. Az ablakok rácscsal és táblával legyenek ellátva s a szobák ülörudakkal, melyekre a fácánok éjjelre felülhetnek. 2. A fácánház előtt deszkakerítéssel ellátott udvar van, melyre a szobákból 15 hüvelyk magas nyílások szolgálnak. Ezen nyílásokon járnak a fácánok ki és be. 3. Keltő-ház is kell. Ez két lábbal alacsonyabb lehet a fácánháznál, de kétszer olyan hosszú a milyen széles; közepén választó-fal van s mind a két végén ajtó, és a ház hosszán több, rácscsal ellátott ablak.

Ezen helyiségben elhelyeztetnek a fészkek, egymásmellett!, a fal hosszán végig, oly módon, mint a tyúk-ólban (lásd: „Tyúk-tenyésztés“), csak hogy az elválasztó deszkák jóval kirúgjanak a felső deszka alól, hogy a kotló fácántyúkok ne lássák egymást, mert különben folytonosan czivakodnak. A két végén lévő ajtók előtt szintén egy-egy kisebb bekerített udvar szükséges. Mindezen épületek eleje délkeletnek legyen fordítva, a keltő-háznak két ajtaja pedig az egyik végén szintén délkeletnek, a másik természetesen akkor észak-nyugatra nyílik. A délkeleti udvarra kora-tavaszzal mennek ki a tyúkok, az észak-nyugatiba pedig mikor már melegebb idők járnak és nyáron.

Azonkívül legyen még egy bekerített különudvar, melyben bokrok és fák vannak tyúk és puly-

kák számára, mert gyakran azokkal kell a fáczán-tojásokat kikeltetni. Aztán kell még több kisebb bekerített, bokros, gyepes udvar, kis fáczán-óllal ellátva. Ha lehetséges, legjobb az egész fáczánoson keresztül patakot vezetni, úgy hogy minden udvarban friss folyóvíz legyen; ha patak vagy forrás nincsen közelében, melynek vizét fel lehetne használni, akkor jó kút kell, valami könnyen kezelhető víz-emelő géppel, hogy friss vízben soha se legyen hiány. Végre még a fáczános számára alkalmas helyen egy kis házat kell építeni, honnan könnyen szemmel tarthatja a rá bízott fáczánokat, a nélkül, hogy azok tudnák, mert nem szeretik az emberek közellétét.

Hanem a fáczánhust nem csak a nagy urak, de az erdők proletárjai is nagyon kedvelik ám, s a fáczános közelében rendszeren sok menyét, görény, nyest és nyuszt szokott tartózkodni; ezen apróbb ellenséget legjobban távolíthatja el egypár jó, erős házi macska, s ha fiatal-korukban viszik a fáczánosba és jó, kényelmes fekhelyük van, hol az eső és hó ellen védve vannak, és elegendő tápot kapnak, akkor eszökbé sem jut a kis fáczán-csibéket bántani, melyek közt felnőttek, sőt hajói bánnak velők s helyesen tanítják, csakhamar felfogják, mi a teendőjük s éppen úgy őrökdenek és vigyáznak, mint a kutyák. Ezt tapasztalásból tudom, mert én arra tanítottam a macskát, mikor baromfit tartottam, hogy a kertbe szökött csibéket kihajtsa, mit nagy ügyességgel és erélyesen hajtott végre, — mindaddig kergette a

csibét, a míg vissza nem ment a tyúkudvarba, s a mellett soha sem tett kárt sem a kerti növényekben, sem a csibét nem sértette meg.

Hanem szárnyas ellenségei is vannak a fácán-nak: különféle ragadozó madarak, s ezektől sem kutya, sem macska nem óvhatja meg őket, csak a vadász lőfegyvere; ezen szárnyas ellenségek pedig szintén igen nagy kárt tesznek, ezért irtani kell őket a fácános környéken.

Miután minden a leírt módon elkészült, akkor a külön, kisebb udvarok mindegyikébe egy fácán-kakast tesznek, 7—8 tyúkkal, melyeket jól kell táplálni tiszta búzával, árpával és kendermaggal, — télen kukoriczával felváltva. Este be kell őket hajtani az igen tisztán tartott, jó ülő-rudakkal ellátott ólba, és hajnalban ismét kibocsátatni. A tojásokat mindennap össze kell szedni, mikor a jércék tojni kezdenek. Ez pedig rendszeren ápril közepe táján történik. A fácán-jércze többnyire mindennap tojik, de nem sok tojást, 12, legfeljebb 15-öt.

A keltésre nem csak fácán-tyúkot, de pulykát és közönséges tyúkot is lehet használni. A tyúk alá 13 —14, a pulyka alá 20 — 21 tojást kell tenni. A kotlákat a keltő-házban kell megültetni, és arra legyen gondunk, hogy mindig friss, tiszta ivóvizük legyen. A fácán-tyúkot mindennap meg kell etetni; ezek is kukoriczát kapjanak, tiszta búzával és árpával felváltva, s néha kukaczt a kukacz-gödörből. A kis fácán-csibék 24—26 nap múlva kelnek ki, s

egypár óra múlva futkosni tudnak, mint a fogoly- vagy fűrj-csibék. Hanem azért 48 óráig a kotló alatt kell őket hagyni, s ezután be kell őket vinni a nagy fácán-házba, melynek talaja tiszta, apró homokkal legyen behintve. Dél-tájban, szép napos időben, ki kell az ablakokat nyitni, melyek ne legyenek kicsinyek, mert mindig arra kell gondolnunk, hogy az élő, szerves lények fejlődésére és gyarapodására okvetlen szükségesek: a világosság, tiszta lég és a nap melege.

Hűvös, zivataros időben pedig kissé be kell fűteni.

A kis fácán-csibéket épen úgy kell etetni, mint a közönséges csirkét, csak több zöldet kell az étel közé keverni; vagdalt csalánt, vagy cziczka-farkat; kemény tojás, tejbe áztatott zsemlye, kenyérmorzsa és néha egy maroknyi hangya-tojás, vagy kukac nagyon szükséges a fácán-csibéknek, s ha sem az egyik, séma másik nem kapható, akkor apróra vágott marhaszívet kell eledelük közé keverni, 14 nap múlva már tejbe főt köleskását, kukoriczadarát, túrót kell nekik adni, és 6 — 7 hét múlva már árpadarát tejbe áztatva és kevés lenmaggal vegyítve, apró búzát, apróra vágott húst, vagy kukacot kell nekik adni. Zsenge koruktól fogva a fris levegőhöz kell őket szoktatni; az első napokban csak a déli órákban kell őket a verőfényes gyepes udvarra kiereszteni. Ha már egyszer 14 naposak, akkor egésznap künn kell őket hagyni, ha szép idő van; esős,

szeles időben természetesen benn kell őket tartani.

Ha azt akarják, hogy a tenyésztett fácánok egy része a kertben maradjon, akkor szárnyuk végizét le kell vágni, midőn tollasodni kezdenek, hanem ezt ügyes, szakértő embernek kell tennie, mert ez nem csak egyszerű, durva levágás, hanem sebészeti operáció, mert épen a csuklóban kell az ízt elválasztani: ha csak akárhol levág-atik, a csont kegyetlenül összezuzatik, s 10 fácán közül bizonyára 9 odalesz, mert a seb nem gyógyul be, megfenesedik, s a szegény kiűzött állat odavan. Ha pedig a csuklóban kellő óvatossággal le vészik s a sebhely mindennap egypárszor lenmagolajjal, mely közé egy pár csepp velencei terpetint kell keverni, megkenetik, akkor igen hamar begyógyul s a madárnak legkisebb baja sem lesz.

A többi fácán ősz felé lassankint elszáll, és az erdőben, vagy parkban keres magának helyet; most tehát szükséges több helyen etetőket készíteni; ez nem egyéb egy nyitott, náddal vagy zsúppal fődött félszernél, hol a fácánok ennivalót találnak. Ha nagyon elszélednek, akkor az etető-helyeken füstölni kell zab-szalmával és pelyvával, kámforral és ánizsmaggal, a fácánok különösen kedvelik e füstnek szagát, s örömmel térnek vissza előbbi helyeikre és etetőikhez.

A hol az éghajlat engedi, a fácánokat vadon, a szabadban lehet tenyészteni; ott nem szükséges

egyéb, csak itt-ott etető-helyek, hol télen bőven kell őket etetni, nagy hidegben ivó-vízről gondoskodni és gyakran a föntebb leírt módon füstölni, hogy nagyon messze el ne széledjenek. Nyáron nem szükséges az etetés. így a szabadságban, ha különféle ragadozó állatok nem tesznek nagy pusztításokat köztök, bőven szaporodnak s nem kerülnek olyan sok költségbe, mint a szelíd fáczántenyésztés mellett.

A fáczán többféle betegségnek van kitéve a fogságban. A csibék nagyon szenvednek, az élősdirovaroktól, különösen a tetütől; ezért legjobb először a fészkeket úgy elkészíteni, mint a tyúkokét (alul hamuval) és az ülés ideje alatt többször ánizsmag-olajjal megitatott darabka vattát több helyen a szalma közé kell dugni s az ülőtyúknak hasát, szárnya belső oldalát és oldalait szintén ánizsmag-olajjal megkenni, akkor meggátoltatik a tetü-atkák képződése. Ha pedig a csirkék már e bajban szenvednek, azt könnyen észrevehetni, mert kedvetlenek, borzasak s fejeik megdagadnak; ezeket bőven meg kell kenni lenmagolaj- és terpetinszeszvegyülékkel, s néhány perez múlva vége minden rovarnak.

A fáczán a fogságban a pípnek is ki van téve; ez ellen a legjobb óvszer: friss ivó-víz, tiszta edény, melyből isznak, jó eledel, és nyáron egy kevés jó boreczet a vízbe keverve; a melyiknél pedig a píp már kifejlődött, annál csak úgy kell azt levenni, mint a tyúknál. A fáczántyúk a szabadságban 18 — 20

tojást tojik, fészket az erdő sűrűjében valamely bokor tövében rakja, mi azonban nem sok fáradságába kerül: mélyedést kapar földbe, azt száraz harasztal kibéleli s oda rakja tojásait. A tojás akkorra, mint egy közepszerű tyúktojás; héja sárgás és igen törékeny.

A ki kertjében fáczánt, mint díszmadarat tartani kíván, e végre a Khinából származó aranyfáczánt válaszsa, mely kellő ápolás mellett a mi éghajlatunkat is könnyen megszokja; svalóban gyönyörű látvány a kakasnak aranyfényű, piros, sárga, barna tollazata, mely, ha a nap rásüt, szinte vakítón csillog-villog.

Az ezüst-fáczán szintén gyönyörű madár; egész tollazata hófehér, csillogó ezüstoffenyvel, — mikor haragos, felberzengeti különben simán fekvő dús bóbitáját, úgy mint az aranyfáczán is.

Az arany- és ezüst-fáczán csak olyan ápolást igényel, mint a közönséges. Enni adunk neki: rizst, tisztabuzát, kendermagot, fris, fiatal luczernát, búzát, (ez utóbbit földdel megtöltött alacsony ládába kell elvetni, a napon hagyni s bőven öntözni, úgy 5 nap alatt kikel és zöldül, aztán a fáczánház udvarába teszik s a fáczánok lelelelik,) árpakását, kukoricza-kását (télen), kölest, salátát. A szabadságban sokat tojnak, a fogságban legfeljebb 12 —15 tojást. Az arany-fáczán-tyúk nem költ a fogságban, s tojásait közönséges, minél kisebb tyúk által keltetjük ki; az ezüst-fáczán ellenben, ha csak nagyon szűk kalitban nem tartják, örömet kelti ki tojásait.

A csibékkal csak úgy kell bánni, mint a közönséges fáczán-fiakkal, csak az esőtől kell őket óvni és nagyon tisztán tartani mind a házat, mind az ivóedényeket.

Közönséges, vagy méginkább a kis bantamtyúkoktól és fáczán-kakastól szép korcsokat lehet nevelni, melyeknek húsa igen finom és a fáczán-sült-höz hasonló.

A kaliforniai fűrj.

A kaliforniai búbos fűrj szintén igen szép és kedves dísz-madár, melynek tenyésztését a külföldi madár-kedvelők jelenleg igen élénken űzik; Franciaországban igen jó eredménnyel sikerült több helyen ezen szép és épen oly finom húsú, a tyúk-nemhez tartozó madarat annyira meghonosítani, miszerint a szabadban is kitelel és tenyész.

A kaliforniai fűrj alakjára nézve épen olyan, mint a mi közönséges fűrj-madarunk, csakhogy sokkal, sokkal nagyobb, körülbelül olyan, mint a császármadár, s fején különös formájú búbja, vagyis inkább tolldísz van, mely több, épen a feje tetején egyenesen felálló vékony toliból áll, melyeknek végén fényes, kerek szem van, körülbelül olyan, mint a milyen a páva fején díszük.

Ezen madarak számára a kertben erős sodronyfallal ellátott, fedeles házat kell csinálni, hol a sarkokban darázsköböl (Tufstein) kis kunyhókat kell

összeállítani csak akkora nyílással, hogy a fűrj kényelmesen bemehessen rajta; finom szénát, hasztot, szalmát teszünk közelébe, melyből fészket rakhatnak. Fris ivó-vizük legyen; a talaj apró kavicssal, homokkal és hamuval legyen behintve, a ház, vagy kálit délkeleti oldalán egy magas léczkerítéssel ellátott kis udvar legyen, mely fölül hálóval behuzatik; az udvarban sűrű, alacsony bokrok legyenek ültetve, líceum, eperfa, fűzfa, ezeket gyakorta meg kell nyesni, akkor sűrű, alacsony bokrokat képeznek, és szép zöld gyeppel; legjobb azt angolfüvet bevetni, mi igen finom és puha. A kalitbólegy kis ajtó nyílik ezen udvarra, melyen a fűrjek kedvök szerint ki- s bejárhatnak.

Midőn ez készen van, a kalitba teszünk egy-két pár fűrjet, vagy ahány párt akar az ember, mert ha több jércét teszünk egy kakas mellé, nem szaporodnak, miután ezen madarak, úgy mint a közönséges fogoly és fűrj, a szadadságban párosán élnek, tehát annyi kakas kell, ahány jércze van. Ápril közepe táján kezdenek tojni; a tojásokat elejétén mindennap össze kell szedni és fűrészpor közé eltenni; ha már vagy 25 tojásunk van együtt, akkor a többit ne bántsuk, — lehet, hogy a fűrjek maguk is kikeltik. Az összegyűjtött tojásra pedig egy kisebbszerű, de nem tollas lábú tyúkot ültetünk (a tollas lábú, vagy gatyás tyúk könnyen agyontapossa a piczi csibécskéket;) legjobb azt olyan fészekben elhelyezni, melyet egészen le lehet takarni,

de úgy, hogy elegendő levegője legyen a tyúknak. A fészekbe alul sok hamut kell tenni, s arra igen puha szénából jó mély fészket csinálni, a széna közé pedig ánizsolajjal niegitatott vattát dugni (az élősd rovarok ellen). A tyúkot jól kell etetni tisztabuzával és kukoriczával, egypár falat hússal, s mindennap menjen ki a fris levegőre.

25 nap múlva kikelnek a piczi fürjecskék; ekkor nagyon kell arra ügyelni, vájjon nem bántja-e a kotló kis mostoha-gyermekeit, mert némely tyúk nem szíveli az idegen madárfiakat s agyon vagdalj a. Mikor már valamennyi kikelt, még a tyúk alatt hagyjuk 24 óráig, azután leteszszük tiszta, melegített homokra. A kis csibék igen fűrgék, s futkosnak, mint a közönséges fűrjfiak, a mint a tojásból kibújnak. Az első napokban finomra vágott kemény tojás fehérével, fris hangyatojással, mákkal és kissé megtört kendermaggal kell a kicsinyeket etetni, a mellett a tyúknak elegendő étele legyen: búza, köles, kukoriczakása, s lassankint a kicsinyek is más egyebet tanulnak enni; az étel közé finomra vágott csalánt, paréj-levelet, sóskát és salátát kell keverni, az ételt mindig tiszta deszkáskára kell nekik adni. Fris vizet lapos tálban adunk nekik, melybe tiszta kavicsot rakunk, hogy a kicsinyek ne legyenek lucskosak s bele ne fuladjanak. A nedvességtől nagyon kell őket óvni. A vizet napjában legalább négyszer kell frissel felváltani; eledelt egyszerre keveset, de gyakran kell adni.

5 — 6 nap múlva tojás helyett jól kinyomott túrót lehet a kicsinyeknek adni, hangyatojást is mindig keveset, s a helyett reszelt marhaszívet, s későbbben kukacztot (a kukacz-gödörből), ha épen kukacz-gödörnek való hely nincsen, akkor egy fazékban, vagy nagy virágcserepben is lehet kukaczkokat tenyészteni a „Tyúk-tenyésztés“ fejezetében leírt módon. Egy hét múlva puha gyepes helyre lehet őket kivinni, hanem ez deszkával legyen befoglalva, mert a kis fűrjek különben szétszaladnak s többé nem látjuk őket. Hanem e helyen is legyenek sűrű bokrok és egy kis kunyhó, hová a szél és eső elöl vonulhatnak.

A kis fűrjeknek 5 — 6 hét múlva már nem kell a mostohaanya, bármennyire híja is őket, nem törődnek vele, s ilyenkor be kell őket tenni a nagyobb fűrj-udvarba, hol csakhamar összeszoknak a többivel. Ezentúl ők is azt esznek, amit amazok, kendermagot, kölest, búzát, kukacztot, kukoriczaksát. Téltre a házuk déli oldalán kis fakunyhót kell építeni, melynek vastag nád- vagy zsúpfödele van; oldalai kétlábnyi széles fris lótrágyával körülrakatnak, s a tetőn kifelé vezető, mintegy 2 hüvelyknyi, kalappal ellátott szelelőcső alkalmaztatik, hogy a levegő kellőleg megújulhasson. Ezen ólat belülről vastagon ki kell meszelni, először cementes mészszel, aztán a nélkül, s talaját száraz homokkal vastagon behinteni.

Ezen meleg ólba vonulnak, ha fáznak, s éjjelre

is oda mennek háltni. Télen át a fürjháznak északi és északkeleti oldalát vastag szalmagyékénnyel kell betakarni, hogy a hideg szelek ne ériék.

Az egész házat és ólat természetesen nagyon tisztán kell tartani; főleg tiszta legyen a víztartó, de nem fából, — legjobb, ha vasból vagy cserépből van.

A fürjeknek télen kukacz helyett apróra vágott húst kell az ételük közé vegyíteni, s kissé langyos vizet adunk nekik.

A ki ilyen módon ápolja a kaliforniai fürjeket, azon örömben részesül, hogy egy-két pártól egy nyár folytán 25—30 csibét nevelhet, melyeknek ára nagyon is megfizeti a rájuk fordított gondot és költséget.

Galamb-tenyésztés.

A galamb-tenyésztés sokkal több költséggel van összekötve, mintsem hogy jövedelmező lehetne, ha beszámítjuk azon kárt, melyet a galambok a vetésekben tesznek, s így ama galambsült, mely úgy-szólván a galambtenyésztés egyedüli haszna, elég drágán van megfizetve, kivált ha nincsen közelében város, hol a fiatal galambokat jó áron el lehet adni. Franciaországban, kivált nagyobb városok közelében, nagyban viszik a galambtenyésztést is, mert ott a galambokat szintúgy hizlalják, mint bármiféle baromfit.

A szelíd galamb két fajra oszlik, melyekből összevegyüléséből és különféle keresztezések által számtalan al-fajok képződtek; ezen két fő-törzsnek egyike a mezei-, másika pedig a valódi házi galamb. A mezei galamb valamivel kisebb az erdei vadgalambnál (nem kell ezt a vad-gerlével összetéveszteni); csőre fekete, szemesillaga vörös-sárga, lába vörös s tollzata kékes-hamvas, fején és nyakán, mel- lén gyönyörű zöld, lila, piros fényvel. Hasa világosabb s farkának alja fehér, a szárnyán két fekete-kék csík látható; szárny tollai világosabb feketés-kékek, farka szürke. Ilyen az igazi, eredeti mezei galamb, melytől származnak hihetőleg a többi európai galambfajok.

A mezei galamb nem szelídül meg annyira, mint az igazi házi galamb, nem ragaszkodik sem gazdájához, sem a házhoz, s gyakran változtatja lak- helyét, sokkal jobban szereti a szabadságot, mint a többi galamb. Télen örömet marad a galambduczban s elfogadja az eledelt, de a mint a tavasz beállt, azonnal ott hagyja a házat s egész napokon át a mezőn kószál s roppant kárt tesz a vetésben, mert nem csak azon szemet szedi fel, mely a felszínen maradt, hanem csőrével addig turkál és hányja szét a földet, míg a betakart gabna-szemeket is kikutatja.

A mezei galamb igen gyorsan és ügyesen tud repülni; sötét színe miatt kikerüli az élesszemű sólyom figyelmét is. Nagyon magasan szeretnek lakni, de nem örömet maradnak ott, a hová gaz-

dájok őket elhelyezi, inkább választanak ök maguk tanyát, saját kényök-kedvök szerint, torony- vagy templom-padlásokon, különféle falrepedésekben stb. Ezen galambok nagyon hamar szaporodnak, s ezért a leghasznosabbak is; ha tudniillik a fiakat el lehet adni, mert különben éppen ezek tesznek legtöbb kárt a mezőn.

A valódi házi galamb-fajok nem csak sokféle színeik és nagyságuk által különböznek a mezei galambtól, hanem más egyéb által is. De mégis csak attól származnak valamennyien.

A házi galamb-fajok fő-osztályai a következők:

a) *A. doboló galamb, Columba domestica dasypus*; nevét sajátóságos hangjának köszönheti, mely valóban doboláshoz hasonló, ha haragos vagy szerelmes. De nem mindegyik dobol egyenlőn. Ezen szép galambfaj tollas, vagy „gatyás“ lábai által tűnik fel. Jóval nagyobb a mezei galambnál, homlokán a tollak előre kanyarodnak, s feje tetejét kagylószerű bóbíta díszíti. Közönségesen hónapos- vagy bóbítás galambnak is nevezik.

b) *A fátyolos galamb, C. dóm. cucullata*. Feje hátsó részét és nyakát — fátyol- vagy inkább csuklya-szerű göndör toll fűdi s ennek köszönheti nevét is. A tiszta faj a földön húzza hosszú szárnyait. Nagyságára nézve az előbbihez hasonló. Tollzata hófehér, csak szárnyai tarkák. E galamb igen szép, de rest, és igen lassan szaporodik, s tenyésztése csakis galambkedvelőknek való.

c) A gelyvás galamb, *C. domestica gutturosa*. Ez annyira felfújhatja begyét, hogy akkora lesz, mint egész teste. Ez a nagyobb fajok közé tartozik; színe nagyon különböző; feje vastag és járása ügyetlen.

d) A sirály-galamb, *C. dóm. turbita*; a legéke-sebb fajok egyike; gerle-nagyságú, csak hogy a melle erősebb, szélesebb, homloka hirtelen emelkedik, feje síma, hanem torkától lefelé a mellig göndörített tollakkal bir, melyek hol felállnak, hol lelapulnak, a mint a galamb mozog. Ez is csak galambkedvelőknek való, mert szintén gyéren szaporít és kicsi is.

e) A páva-galamb, *C. dóm. laticaudata*, a legszebb fajok egyike. Farkának tollai szétállnak, mint egy legyező, s ha akarja, páva-módra szétterjesztheti s felemelheti, innen nyerte nevét is. Ha nyugodt állapotban van, fejét annyira hátrahúzza, a farkát meg előre fordítja, hogy majdnem összeér fejével. Széles farka gátolja őt a repülésben, s ezért csakhamar áldozatul esik a héjának vagy sólyomnak.

f) A bukfencz-galamb, *C. dóm. gyatryx*. Ez is igen ékes, fürge galamb, s azon sajátságos szokása van, hogy röptében öt-hat bukfenczet vet, hirtelen egymás után. A tiszta fajnak tollzata eredetileg sárgás-vörös, s ha a nap rá süt, szinte aranyfényű.

g) A török galamb, pósta-galamb, *C. dóm. tabellaria*. Keletről származik, — Perzsiában igen nagy számmal tartják; ez a legnagyobb fajok egyike. Feje bóbitás, s orrának hártyája egyenetlen, dudorodott. Főszíne a fekete, de van feketés-kék, fakó,

barna és fehér is. Ezen galamb-faj hihetőleg ős-anyja a jelenkorban újból annyira divatba jött póstagalambnak. Ez is a nagy fajok közé tartozik. A török galamb igen gyorsan szaporodik s a mezőn is megkeresi eledelét.

h) A közönséges vagy hónapos-galamb, C. dóm. menstrua. Ezt tenyésztik leginkább az olyan helyeken, a hol a galambot haszon végett tartják, mert igen szopora és nagy. A hónapos-galamb onnan vette nevét, mert rendszeren minden hónapban, éppen csak a leghidegebb időt kivéve (ha pedig meleg helyen van, akkor is) tojik és kelt; a tavaszi fiókgalambok szeptemberben már szintén keltenek. Ismertető-jeleül szolgál egy vörös karika, mely szemét környezi; színe különféle.

i) A pagadette-, vagy montenegrói-, vagy óriás galamb, C. dóm. pagadetta, a legnagyobb valamennyi közt, — majdnem akkora, mint egy kisebbszerű közönséges tyúk. Orrán fehér, a kucsmagombához hasonló kidudorodás van, s szemeit fehér, bibircsós karika környezi. Fő-színei: fekete, fehér, világos-sárga és barna-vörös. Hanem ezt inkább csak galambkedvelők tenyésztik, mert ritkán kelt és többnyire csak egy fiat nevel.

k) A spanyol galamb, C. dóm. Hispanica, hihetőleg a két előbbi fajtól származik keresztezés által. Nagysága és színe különböző, hanem a legnagyobb fajok egyike. Csőre vastag és kurta, s orrán széles, lapos bibircsós emelkedés van.

l) A fecske-galamb, *C. dóm. mercurialis seu galeata*. Ezen faj ismertető-jelei: sima fej, vékony tollal benőtt lábai és sajátságos színvegyülete; a fő-szín hófehér, kivéve a főnek felső részét és szárnyait, melyek vagy kékes-fekete tarkák, vagy feketék, vagy vörös-barnák. A fecske-galamb alig akkora, mint a közönséges mezei galamb.

Ezen itt elősorolt fő- vagy törzs-fajokból számtalan, részint kitűnő szép al-fajok származtak, — hanem mindezeket többnyire ismeri minden galambkedvelő; de a legszebbet és nálunk tán még egészen ismeretlen galamb-fajt, melyet éppen azért utoljára hagyunk, most mutatjuk be olvasóinknak. Ez a piros-begy-galamb (*Dolchstich-Tauben*), mely a Philippini szigetekről származik, hol még egy ilyen sajátságos galamb-faj találtatik, mely azonban fölötte félénk és vad: a papagály-galamb, élénkzöld tollzattal s vörös lábbal és csőrrel.

A piros-begy-, vagy ha a német és francia meg spanyol nevet magyarítani akarjuk: a törrel - szúrt-galamb (*Colombe coup de poignard, Dolchstich-Taube, Paloma de Punalada*). E feltűnő elnevezés onnan származik, mert a különben hófehér galamb mellén vagy begyén vér-piros folt van, mely oly annyira hasonlít a vérző sebhez vagy festéshez, miszerint alig lehet azt természetesnek tartani, ha az ember a galambot látja; de ha közelebbről megvizsgálja, csakugyan meggyőződik róla, hogy ez csakugyan természetes színe a tollzatnak.

Egy ilyen galamb-pár, és pedig jelenleg az egyetlen Németországban, Károly porosz herceg nejének birtokában van, kinek galamb-gyűjteménye országszerte híres és ismeretes. Károly herceg a francia-porosz háború alkalmával báró Rothschild kastélyában, Ferrières-ben, látta ezen galamb-fajt, és a hercegnő mindent elkövetett, hogy e ritka szépségű galambokból egy párt megszerezhesen.

A fehérén kívül még hamvas piros-begy-galamb is létezik, de ezen fajból még nem sikerült elevenet fogni és Európában meghonosítani.

Egy földbirtokos, Cornely J., Beaujardinban Toures mellett már 1871. óta tenyészt piros-begy-galambokat, s a múlt évben sikerült neki 8 fiókgalambot felnevelni. Tenyésztésök nem kerül nagy fáradságba, csak jó nagy kalitjok legyen, a hol szabadon mozoghatnak, mert ha szűk helyök van, akkor a hím nem hagyja békével ülni a tojáson a jérczét, s ez aztán elhagyja a fészket. A kalitot nagyon tisztán kell tartani, úgy mint az ivó-edényt is, és tiszta fris vízről kell gondoskodni. Eledelük: tiszta búza, köles, kendermag, és gyakran kukacz, hangya-tojás, lisztféreg is szükséges nekik, különösen mikor keltenek. Egy-két fok (Reaumur) hideg nem árt nekik, de a szabadban aligha állnák ki a telet; későbbben talán sikerül e gyönyörű galamb-fajt Európában is egészen meghonosítani; jelenleg még nem kaphatók a külföldi állatkereskedőknél sem.

A galamb-tenyésztés akár nagyban., akár ki-

csínyben nem sok bajjal van összekötte; a galambok megelégszenek, ha csak jó száraz helyet adunk nekik valahol a háznál, hol a szél és hó, eső nem éri őket, s a hol sem emberek, sem állatok nem háborgatják. Legyen az galambház, galambdúc vagy az eresz alatt alkalmazott galambos, vagy padlás, az nekik mindegy, csak fészket rakhassanak, mihez szalma és széna szükséges; ennek hiányában csak a pusztá talajon fészkelnek.

Hanem a galamb is, mint a többi baromfi-féle, nagyon szereti a tisztaságot, és igen gyakran kell a galambházat kitisztítani; ha szabadon röpkédnek (mi a legczélszerűbb), akkor elegendő friss vízzel kell gondoskodni, hogy fürödhessenek, mert különben megbetegszenek, tollzatuk csúnya és borzas lesz.

Ha többféle galamb-fajokat akarunk tenyészteni, azért nem szükséges minden fajnak külön-külön házat adni, mert a galambok nem vegyülnek oly könnyen össze, miután párosán élnek, s a hím rendszeren igen hű pártjához, a melyet egyszer választott, s együtt maradnak, a míg élnek; de nagyon féltékeny is, és nem engedi, hogy idegen hím udvaroljon párjának, s így mindig tisztán marad a faj, — a kocsokat pedig fiatal-korukban lehet vagy eladni vagy megenni.

Télen jól kell a galambokat tartani, mert különben későn kezdenek kelteni; ők nem válogatók az ételben, — mindenféle gabona-neműt, kendermagot, kölest, bükkönyt, borsót és a lencsét különösen ked-

vélik; a rostaaljából különféle magvakat is válogatnak; a kukoriczát, tatárkát szintén megeszik.

A galambok nem igen vannak betegségeknek alávetve, főleg ha szabadon hagyják, — éppen csak a romlott víz és a galambház tisztátlansága hoz rájuk veszedelmet: riihet kapnak, és a még tollatlan fiók-galambok hímlőszerű kiüteget kapnak, mely ragályos; ezen betegségek okait, a rószt vizet és tisztátlanságot el kell távolítani, a galambházat kimeszteni, talajátujból megtapasztani és az ivó-vízbe egy kevés dárdany-port (antimonium crudum) kell keverni; ez minden gyógytárban és minden fűszerkereskedésben kapható.

Ha valaki galambházát tenyésztés végett meg akarja népesíteni, legczélszerűbb ezt késő őszszel tenni; hanem ne vegyen öreg galambokat, melyek már többször keltettek, mert azok igen nehezen szokják meg az új helyet; legjobbak az idei keltésű fiatal galambok, melyek még nem keltettek. Mielőtt a galambokat a galambházba, vagy dúczba, vagy bármiféle nekik szánt helyre vinnők, azt nagyon alaposan ki kell takarítani; ha falas, akkor kimeszeltessék, ha pedig fából van, akkor (úgy mint a tyúkól berendezésénél leírtuk) olcsó barna olajfestéssel mázoltassák meg; a festék közé terpentín-olajat kell keverni, mert ez nagy ellensége mindenféle élősdirovaroknak, melyektől a galambok sokat szenvednek. A kijáró-nyílás előtti deszkát pedig meg kell kenni ánizs-olajjal, a galambház talaját és a fészek-fiókokat,

mint a galambokat is szárnyaik alatt ugyanezzel megkenjük; a galambok szenvedélyesen szeretik az ánizs-mag illatát, s örömebb maradnak meg olyan helyen, hol ezen kedvencz illatukat beszívhatják, s könnyebben összeszoknak.

Ha a galambok ősszel vitetnek el az új lakhelyre — azért előnyösebb, mert átéli hónapokon át nem vágnak annyira a szabadba, s ha egyszer tavasz felé kelteni kezdenek, akkor úgy sem hagyják el többé lakhelyöket, főleg ha többen vannak, mert a galamb nagyon szereti a társaságot, s a hol sok van, oda mindig több és több csatlakozik más, idegen helyekről.

A gerléket éppen úgy lehet a szabadban is tenyészteni, mint a többi galamb-fajokat, csak hogy az első tenyész-pároknak szárnyait kissé meg kell rövidíteni, hogy messzire ne szállhassanak, — a második és harmadik nemzedék aztán már a háznál marad; hanem télire legjobb nekik a tehén-istállóban helyet csinálni, mert különben megfagynak. A kalitot vagy házat tisztán kell tartani és fris, tiszta ivó-vízben hiányt ne szenvedjenek. Fészeknek legjobb egy gömbölyű kis kosár vagy szakajtó, mely a kalitnak mintegy fél-magasságában van megerősítve; a hány pár gerle van egy házban együtt, annyi fészek kell nekik. Enni tiszta búzát, kendermagot, kölest kapnak; kukoriczát csak télen és igen ritkán, mert attól nagyon meghízna és betegek lesznek; mikor fiaik vannak, igen czélszerű nekik többször

hangyatojást, apróbb kukaczozt adni, mert akkor sokkal jobban nőnek és erősebbek lesznek.

A fészkeket nem kell vattával kibélelni, mert abba karmaikkal beleakadnak, és néha az egész vattát tojásostúl és fiastúl magukkal kirántják a fészkekből; legjobb, ha vékony, puha szénát adunk nekik a fészkebe és néhány apróbb tyúk- vagy kácsa-tollat, akkor ők maguk megigazítják és meg-
 rakják a fészket saját kedvük szerint.

Igen szép galamb-faj a fehér gerle, melynek hófehér tollzatán a nyakát ékesítő fekete karika nagyon feltűnő; tenyésztése és életmódja nem különbözik a közönséges gerléétől. A kinek kertje van, csináltasson abban egy nagy, rendes tetővel ellátott házat, melynek falai erős sodrony-rácsozatból vannak, dél felől fák árnyalják, keletről szabad kilátása, s északról felgöngyölíthető szalmagyékény-függöny legyen, úgy, mint a meleg-házakon, melyet le kell eresztetni, ha hideg szél fúj. Ilyen nagy madárházban lehet aztán különféle madarat tartani: gerlét, kaliforniai fűrjeket, arany- és ezüsfácánokat vagy különféle belföldi madarakat is, például: csízeket, havasi pintyeket, kék harkályt, közönséges fűrjeket vagy foglyot. Ezek számára alacsony nádkunyhócskákat kell a ház egyik falán végig készíteni, hová kedvük szerint visszavonulhatnak, s ha nem háborgatják, akkor keltenek is.

A harkályok számára legyen a ház egyik sarkában odvas fatörzs felállítva, a többi madarak szá-

mára pedig ágas-bogas fák és több helyen fészek-ládikák.

Az apróbb madarak számára a ház fél-magasságában deszkák legyenek alkalmazva, hol enni-valójuk és ivó vizük áll; a csíz, s havasi pinty, tengelicze kendermagot (kissé megnyomogatva), kanárimagot, nyári repczemagot, mákot, kukoricza-, árpa, tiszta búza-kását kapnak és nyáron salátát meg az úgynevezett tyúk-bél-füvet, apróbb kukacgot, liszt-férget, hangyatojást; a harkályok is mindezekkel élnek, de több állati tápra van szükségük, mert a szabadságban többnyire rovarokkal élnek; ezeknek fagygyút, főtt és reszelt marhaszívet, és többször hangyatojást és kukacgot kell adni. A harkályok rendszeren eldugják az eledelt, ha már jóllaktak, mindenféle hasadékokba; a diót és mogyorót is kedvelik, hanem ez egy helyen meg legyen törve, hogy a magjához férhessenek.

Multság kedvéért egy-két pár kékfejű bóbítás és fekete-fejű czinegét is lehet ilyen házba tenni, csak hogy ezen örökké nyugtalan, kíváncsi bohócok néha nagyon is gonosz tréfát űznek a kisebb madarakkal, sőt koponyájukat is felvágják s megeszik az agyvelőt, de ez csak akkor történik, ha szűk a hely és nem kapnak elegendő húsfélét, szalonnát, fagygyút; ezt czérnára kell akasztani, s a czinege aztán bele csimpeszkedik, fejjel lefelé, és úgy csipked belőle, nem törődve azzal, ha bármi erősen ide-oda himbálózik is; a főtt marhaszívet, diót, mogyorót, édes

mandolát, gyümölcsöt is nagyon kedvelik. Ezeknek is akár természetes, akár mesterségesen készített odúkkal ellátott fatörzs kell, akkor ezek is keltenek, csak fészek-anyagról kell gondoskodni annak idejében: puha, vékony gyökerek, hosszú, puha széna (legjobb angol fűből), tollak, szalma, hosszú gyapjú száraz falevelek legyenek a házban, — és ha czélszerűn etetik, ha a házat és főleg a víz-edényeket nagyon tisztán tartják, ha friss ivóvízben hiányt nem szenvednek, ha nyáron gyakran kapnak zöld gályákat, és nem háborgatják őket durván és oktalanul: az illető madárkedvelő bizonynyal azon örömben fog részesülni, hogy tollas kedvencei keltenek és bőven szaporodnak, csak úgy, mintha a szabadban élnének.

Mikor fiaik kikeltek, több kukaczt (ezeket is úgy lehet beszerezni, mint a tyúktenyésztésről szóló fejezetben leírtuk: kukacz-gödörben, vagy ha arra nincsen hely, egy kisebbszerű ládában vagy nagy fazékban is), hangyatojást, lisztférget, földi gilisztát, legyeket, és apróra vágott kemény-tojást s marhaszívet kapjanak, mert ezekkel etetik fiaikat.

Német-, Francia- és Angolországban nem csak a belföldi, de a legritkább külföldi madarakat is igen szép sikerrel tenyésztik már a fogságban: papagályokat, különféle amerikai, afrikai, és brazíliai díszpintyeket, és számtalan másféle gyönyörű és drága madarakat.

A páva.

A páva, udvaraink ezen legszebb díszmadara, Indiából és Ceylonból származik, hol többféle fajokban fordul elő, melyek közül csak a fekete, a fehér és az óriás pávát említjük (*Pavo muticus*).

A fehér pávát csak ritkaságáért csodálják annyira, mert a mi a tollzat fényes pompáját illeti, mégis csak első sorban áll a nálunk is már régóta egészen meghonosult zöld páva.

A fekete pávának komoly szépsége egészen eltérő a többitől, — fényes, fekete tollzatán a gyönyörű színes szemek méginkább feltűnők, és valóban megragadó hatást gyakorlók; nyakán és hátán arany-zöld fém-fényvel csillognak tollai; alakjára és nagyságára nézve a közönséges pávához hasonló.

Az óriás páva sokkal nagyobb, s tollzata egészen benvéve nem oly fényes szépségű, mint a többié.

India némely vidékén szentnek tartják a pávát, melyet nem szabad megsérteni, s az európaiakat azért is gyűlölik annyira, mert az erdőkben s roppant mennyiségben tenyésző vad pávákat szenvedélyesen vadászzák. A kik Indiában egy ilyen páva-vadászatban résztvettek, azt mondják, hogy pompásabb látványt képzelni sem lehet, mint ha egy csapat páva a hajtók által felzavartatik s felszáll, és csakis annak lehet igazán helyes fogalma ezen gyönyörű madár szépségéről, a ki őt indiai honában látta.

A pávát nálunk csak dísznek szokták tartani s tenyésztésével igen kevesen foglalkoznak, — pedig az igen könnyű és jövedelmező is lenne, ha a pávák nem tennének annyi kárt a mezőn és kertekben, mert ha nem hagyják szabadon jární és szállní, akkor nem kelt és nem is olyan szép.

Nagy parkokban és vadaskertekben azonban igen helyén lenne a páva-tenyésztés, s ahhoz nem kell egyéb, csak egy sűrű, berek, hol ritkásan magas fák is állnak, mert a páva éjjelre igen magasra szeret ülni, — és egy téli ház, mely náddal, vagy zsúppal földött, ülő-rudakkal ellátott hosszas kunyhó, hová a zord idő elől menekülhetnek, és a hol enni meg inni találnak.

A páva annyira megszelídül, hogy a házhoz jön, kézből eszik, sőt simogatni is hagyja magát, — de annyira nem, hogy az emberek szemei előtt fészkelne. A páva-jércze a legsűrűbb, legrejtettebb helyen valami bokor alatt gödröt kapar, azt haraszttal, száraz füvekkel és tollal kibéleli, s oda rakja sárgás, a pulykatojáshoz hasonló tojásait, 5—6-ot; ha a fészekről távozik, azt gondosan betakargatja, és ha távollétében tojásait megérintik, ha csak két ujjal is hozzányúl az ember; ő azt rögtön észreveszi, a fészket széthányja, a tojást összetöri, s más helyet keres magának, a hol ismét tojik és kelt. Gazdája csak akkor tudja meg az oly szigorún őrzött titkot, midőn az anya-páva hat-nyolcz hét múlva fiaival előkerül és enni kér számukra.

A páva, ha jól etetik kukoriczával és novem-

berben lövik, kitűnő sült, mely a pulykánál is finomabb, mert inkább vadhús-íze van. Tollait is jó áron el lehet adni, s a hol alkalmas hely van, tenyésztése a haszon végett is ajánlható.

A páva, az első évben egyszerű barna és szürke mezben jár, csak nyakán látni már a jövő pompának kezdetét; farka csak a második évben fejlődik ki egészen; a jércze csak a nyakán és hátán bir kékes-zöld fényes tollal, különben egyszerű barna és hamvas színű, és pulyka-nagyságú.

Ha valaki pávát tart, azon legyen hogy pávái a házhoz szokjanak; reggel, este etetni kell őket nyáron is, mert különben elvadulnak és mindig a mezőkön barangolnak, hol aztán rútul gazdálkodnak a vetésekben. Kedvencz eledelök a tisztabúza, hanem megeszik ők az árpát és rozst is; télen kukoriczát kell nekik adni, tavasz felé gyakran kendermagot. A kölest is, szeretik, meg a repczemagot s a kenyeret, — ezt az ember kezéből is elveszik.